

Stenogrammid

XIII Riigikogu, VII Istungjärk, täiskogu korraline istung

Teisipäev, 05.06.2018, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:02 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Riigireform ja hea halduse põhialused" arutelu

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Esimees Eiki Nestor

Austatud Riigikogu, tere hommikust! Alustame täiskogu VII istungjärgu 17. töönädala teisipäevast istungit. Kellel on soovi eelnõusid ja arupärimisi üle anda? Kohaloleku kontroll, palun!

Kohaloleku kontroll

Täiskogul on kohal 75 Riigikogu liiget. Kas Martin Helme on protseduuriline küsimus? (M. Helme kõneleb kohalt. Hääled saalist: "Ei kuule! Räägi kõvemini!")

10:01 Martin Helme

Kaart ei registreerinud mind ära, ma ei saanud kõnet kirja panna, ma ei saanud üle anda.

10:02 Esimees Eiki Nestor

No annad homme, midagi ei ole teha. (M. Helme kohalt: "No annan homme.") Üleandmine on läbi. (Naer saalis.)

1. 10:02 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Riigireform ja hea halduse põhialused" arutelu

10:02 Esimees Eiki Nestor

Austatud Riigikogu! Meie päevakorras on täna olulise tähtsusega riiklik küsimus "Riigireform ja hea halduse põhialused". Tutvustan teile selle arutelu korda. Kodu- ja töökorra seaduse § 153 alusel määras juhatus riigireformi arengusuundade väljatöötamise probleemkomisjoni ettepanekul küsimuse arutamiseks järgmise korra. Kõigepealt on Tartu Ülikooli ja California Ülikooli emeriitprofessori Rein Taagepera ettekanne (kuni 20 minutit) ning küsimused ja vastused (ka kuni 20 minutit). Seejärel on SA Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehki ettekanne (kuni 15 minutit) ning küsimused ja vastused (samuti kuni 15 minutit). Siis on Riigireformi SA nõukogu liikme akadeemik Jaak Aaviksoo ettekanne (kuni 15 minutit), küsimusteks ja vastusteks on aega samuti kuni 15 minutit. Seejärel on õiguskantsleri professor doktor Ülle Madise ettekanne (kuni 15 minutit) ning küsimused ja vastused (samuti kuni 15 minutit). Austatud Riigikogu, palun nüüd tähelepanu! Riigikogu liige võib esitada ettekandjatele arutelu jooksul kokku kuni kaks küsimust. Neli ettekandjat ja teil on kaks küsimust – ise otsustate, kelle käest küsite. Seejärel algavad läbirääkimised. Komisjon on teinud ettepaneku, millega juhatus nõustub, et kõigepealt võtab läbirääkimistel sõna probleemkomisjoni esimees Tanel Talve, seejärel saavad sõna fraktsioonide ja komisjonide esindajad ning siis Riigikogu liikmed. Vajadusel pikendame tänase istungi tööaega. Alustame. Palun, esimene ettekandja, Tartu Ülikooli ja California Ülikooli emeriitprofessor Rein Taagepera!

10:04 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Head sõbrad! Kui Eesti Nõukogude Liidu mülkast väljus, siis oli vaja reformida mitte ainult riigivorme, vaid tervet rahvast. Pidi lahti saama nõukaaegsetest harjumustest omavahelises suhtlemises. Karm ajalugu oli meid muutnud tigidamaks, kui me olime. Seepärast oli vaja ennast muuta, et saada taas iseendaks. Oli vaja muuta suhtlemiskultuuri.

Seda reformi sai teha ainult rahvas ise. Seda ei saanud väljast sisse tuua. Seda ei saanud rahvasse süstida heade riigivormidega. Seda muudatust sai teostada ainult rahvas ise. Ja rahvas tegi seda. Igaüks tegi seda selle jaoks, kes peeglist vastu vaatas.

Suhtlemisviis Eestis on liikunud Põhjamaade suhtlemisviisi poole. See suurendab rahulolutunnet ja muu hulgas majanduslikku tõhusust. Iseseisva riigi sätted pidi muidugi kah ära otsustama ja nad on suht hästi välja kukkunud. Nad on pigemini kaasa aidanud kultuurilisele enesereformile. Seda riigireformi oli esimestel aastakümnetel palju, eriti kui sellele lisandusid Euroopa Liidu nõuded.

Nüüd on rahvas samal ajal kahte meelt. Ühelt poolt oleme pidevast sätete muutusest väsinud. Teisalt oleme aga sellega nii harjunud, et tuleb kõrge tunne, kui asjad mitmeks aastaks samaks jäävad. Oleme muutunud reformisõltlasteks. Kõigume reformiväsimuse ja reformiuhalduse vahel. Ajakirjandus võimendab kord ühte, kord teist. Tavaline igav põhjamine riik, kus midagi palju ei muutu, müüb ju vähem lehti.

Muidugi on meil raskusi mitte ainult ühiskonnas, vaid ka valitsemises. Kus neid poleks? Aga just selle kipume ära unustama. Kipume kujutlema, et meie mingi raskus on ainulaadne, kui see tegelikult on ülemaailmne. Mõtleme Tootsi gloobusele, kus on peal ainult Eesti ja Paunvere selle keskel. Võtan paar näidet.

Meil olevat poliitikas liiga palju vanu nägusid. Esimene graaf jagamil – ma loodan, et te olete seda näinud – näitab, et Tootsi gloobusel peab see tõesti paika. Voolavus oli palju suurem 20 aasta eest. Vanu nägusid oli teises taastejärgses Riigikogus 51%, praeguses on aga juba 63%. Kui nii edasi läheks, siis aastaks 2040 polekski muud kui lausa vanad näod.

Aga lähme Tootsi gloobuse juurest selle suurema juurde, lisame graafile ka Soome ja Taani. Need on ainsad Põhjamaad, mille andmed Riigikogu Kantselei analüüsiosakond kiiresti leidis, hiljem lisandus Rootsi. Vanade liikmete osakaal on Taanis, Soomes ja Rootsis hiljuti kõikunud 61% ja 75% vahel. Selle suurema gloobuse taustal paistab, et varem oli meil liiga suur voolavus. Praegu on meil vanu nägusid pigem parajasti. Nende osakaal võiks püsima jääda praeguse taseme juurde, nii nagu on Põhjamaades. Kuidas on lugu peaministritega? Meil on neid 20 aasta jooksul läbi tormanud seitse, Rootsis ainult kolm. Jah, Soomes on kah olnud seitse peaministrit. Nii et me asume Põhjamaade tavalises vööndis. Aga jälle on vanu nägusid pigem liiga vähe kui liiga palju.

Minu sünni ajal oli Eesti poliitikas kaks suurt. Nemad olid juhtinud rahva iseteadvust ja iseseisvust kolmandiksajandi kestel. See oli järjepidev, kuid tekkis risk ka läppuda. Seepärast muretsesin riigi taastamise ajal, et Edgar Savisaare ja Mart Laari ealised võiksid jääda Eestit juhtima liiga kauaks. Nüüd muretsen hoopis, et neid on liiga vähe järele jäänud. Ka võrreldes kauaaegsete demokraatiatega on meil liiga vähe vanu nägusid.

On ka kurdetud, et Riigikogu on muutunud pelgaks kummitemplik, mis valitsuse poolt ettepanud seaduseelnõud heaks kiidab. Teine graaf jagamil näitab, et nii see Tootsi gloobusel tõesti on. Kui esimeses taastejärgses Riigikogus tuli ainult 47% seaduseelnõudest valitsuselt, siis viimases enne teid oli selliseid eelnõusid tervelt 65%. Kui nii edasi läheks, siis tuleksid aastal 2050 kõik seaduseelnõud valitsuselt. See on teise graafi alumine joon.

Vastuvõetud seadustega on asi veelgi hullem. Kui esialgu sai ainult 64% seadustest alguse valitsuses, siis viimati oli selliseid juba tervelt 86%. Kui nii edasi läheks, siis oleks juba aastal 2024 kõik vastuvõetud seadused valitsuse algatatud. See on teise graafi keskmine joon.

Kõige hullem on lugu valitsuse seaduseelnõude edukusega. Kui alguses said ainult 83% valitsuse algatatud eelnõudest seaduseks, siis hiljuti tervelt 96%. Kui nii edasi läheks, siis oleks juba praegu kõik valitsuse algatatud eelnõud edukad. See on teise graafi ülemine joon.

Paistab, et Riigikogu on tõesti muutunud kummitemplik. Aga vaatame Tootsi gloobusest laiemalt. Graaf näitab, et kummitemplik olemises läks Eesti tõesti juba 15 aasta eest mööda Islandi praegusest parlamendist, Soome tasemele jõuame peatselt. Aga Rootsis, Norras ja Taanis algatab valitsus üle 96% seaduseelnõudest, meie oleme alles 65% juures. Lugupeetud Riigikogu liikmed, et olla korralik skandinaavialik kummitempel, selleks peate te veel 30 aastat kõvasti pingutama.

Vastuvõetud seadustest oli ka Soomes üle 99% valitsuse algatatud. Valitsuse algatusel esitatud seaduseelnõude edukuse määr ületas 97%. Kas see on hea, et seadused sünnivad valdavalt valitsuse

algatusel? See on omaette küsimus. Selle küsimuse ees aga seisab Skandinaavia palju rohkem kui meie. Viimase 20 aasta kestel on Riigikogu menetlenud umbes 200 seaduseelnõu aastas. Kas seda on palju või vähe? Põhjamaades on see arv hiljuti ulatunud Norra 84-st Soome 370-ni. Nii et oma 200-ga oleme kuskil keskel.

Ega meil kerge ole. Meie rahvas on liiga väike, et kõiki riigi funktsioone ülal hoida. Seetõttu on see riik samal ajal liiga paks ja liiga õhuke. See riik on liiga paks, kuna elanike arvuga võrreldes nõuab ta suhteliselt rohkem riigiametnikke kui suurem maa. Samas on see riik liiga õhuke, kuna ta ikkagi ei suuda katta kõiki erivajadusi. Kui meil poleks vaja ülal hoida omaette keelele rajatud kultuuri, siis ei hakkaks ükski hull nii väikest eraldi riiki looma. Meil aga on selline kultuur. Ja see kultuur on nii hämmastavalt tugev, et see on teinud võimalikuks selle, mis pole võimalik: nimelt riigi, mis on samal ajal liiga paks ja liiga õhuke, aga toimib ikkagi.

Head sõbrad! Alati ja igal pool saab midagi paremaks muuta. Seda aga, mida kõige rohkem oleks vaja muuta, on tihtipeale ka kõige raskem muuta. Ja siis kaldume asendustegevusele. Kui pilt ei meeldi, siis vahetame raami ja imestame, miks pilt ikkagi ei meeldi. Meie suhtlemiskultuur on 25 aasta jooksul muutunud sõbralikumaks ja hoolivamaks, aga see pole veel Põhjamaade tasemel. Kui see tase sihiks seada, siis on veel palju teha. Ja see on terve rahva teha. Rahvas ei saa loota, et poliitikud selle nende eest ära teevad. Peab ise tegutsema. Meenutan, et rahvas on seda juba 25 aastat ka edukalt teinud. Head Riigikogu liikmed! Teie olete rahva teenrid ja sellepärast ei tohi teie rahvale ette kirjutada, mida ta tegema peab. Aga mina tohin, just sellepärast, et minu sõnadel pole ametlikku kaalu. Ja ma ütlen selle rahvale välja.

Seda, et tõesti edasi liikuda, ei saavutata riigireformi abil, kui ei kaasne jätkuv rahvareform. Rohkem sõbralikku ja hoolivat suhtumist selle poolt, kes peeglist vastu vaatab. See on tõeline inimesekesksus. Seda on suuresti võimalik teha praeguste institutsioonide raames. Karjuvat vajadust uute järele ei ole. Saab kahandada halduskoormust ja tegutseda tõhusamalt ka praeguste raamide sees. Saab öelda asju lihtsamalt ja selgemalt. Saab pürgida võtma vastutust ja kohaneda uute olukordadega. Need on head sihid ja on hea, et need välja öeldakse, nii nagu seda teeb kavand "Riigireformi põhialused 2030". Aga hoidugem kahest asjast.

Esiteks ei maksa kallutada ennast kujutlema, et Tootsi gloobusel on asjad lausa korrast ära ja vaja on niisama suuri muudatusi kui 25 aasta eest. Meil on asjad ja suhtumised päris heas korras ja päris hästi edasi liikumas. Võrreldes kas või sellega, millised nad olid kümne aasta eest. Ka edaspidi saab veelgi paremini teha – igaüks meist. Aga rahulikult, mitte kampaania korras. Teiseks on soovitatav vältida asendustegevust. Kui kasti sisu ei meeldi, aga sisu muuta on raske, ei maksa kasti muuta ja loota, et see mõjutab sisu.

Riiklikke institutsioone on mõtet muuta viimases järjekorras, mitte esimeses. Riigikogu suurus on paras näide. Üle maailma kipub esinduskogu suurus olema kuupjuur rahvaarvust. Sellel on oma loogiline põhjus. See on natuke sama laadi loodusseadus nagu raskustung. Asjad kukuvad allapoole, kuid ainult siis, kui midagi muud seda ei muuda. (Lennutab paberilehe põrandale.) Näete, see paberileht ei kukkunudki otse alla, aga umbes nii siiski. Esinduskogu suurus ei pea kah olema täpselt elanike arvu kuupjuur, ent sinnapoole see üldiselt maailmas sihib.

Ühemiljonilise rahva puhul ootaks umbes sada rahvaesindajat, sest $100 \times 100 \times 100$ on miljon. Tootsi gloobuse reformi jaoks on ette pandud langetada Riigikogu suurus 70-le. See on tüüpiline asendustegevus. Võtame $70 \times 70 \times 70$ ja saame kolmandiku miljonist. Nii suurt Riigikogu ootaks, kui rahvaarv oleks kolmandik miljonit, nii nagu Islandil. Islandil ongi parlamendiliikmeid 70 kandis, nimelt 63. No mis siis juhtuks, kui langetaski Riigikogu suuruse 70-le? Maailm ei muutuks. Maakera jätkas keerlemist ümber Päikese ka siis, kui Galileid sunniti ütlema vastupidist. Demokraatlikud riigid kalduvad läbilõikes valima esinduskogu suurusi, mis on kuupjuur elanike arvust – seda ka siis, kui Tootsi gloobusel peaks mindama teises suunas.

Nii et mis seal ikka. Kui selline tuju on ja midagi tõhusamat ei oska ette võtta, siis langetage pealegi Riigikogu suurus 70-le. Midagi eriti hullu ei juhtu, head kah mitte. Nii nagu asendustegevuse puhul alati. Aga märgiline oleks see siiski. Märgiline selle mõttes, et me juba ette vannume häbumisele alla. Märgiline selles mõttes, et me mõtleme väikeselt, just nagu meid oleks ainult kolmandik miljonit. Jakob Hurda sõnu pahupidi käänates: "Kui meid ka on terve miljon, siis vaimselt võime end ikkagi palju pisemaks mõelda."

Tuleme tagasi üldisema juurde. "Riigireform" riskib olla eksiteele viiv sõna, seda kahes vastandlikus suunas. Esiteks on vaja vähemat kui murranguline reform. Tootsi gloobusel ollakse juba praegu heas

olukorras. Pole vaja ennast piitsutada, just nagu oleks kõik korrast ära. Teiseks on jälle vaja hoopis enamat kui ainult riigireform. On vaja rahvareformi, hoiakute reformi ühiskonnas. Tegelikult mitte järsku murrangulist reformi, vaid rahulikku visa pürgimist edasi sealt, kuhu juba on jõutud. Kui lugeda kavandit "Riigireformi põhialused 2030", siis on näha, et see sisuliselt eeldabki suuresti just reformi ühiskonnas, seda, et inimesed vähehaaval end muudaksid. Nende inimeste hulgas on ka ametnikud. Riiklik struktuur saab sellist rahvareformi soodustada või takistada ainult piiratud määral. Kokkuvõtteks. Me kujutame mõnikord raskusi ette seal, kus meil neid ei ole. Mõnikord on raskused olemas, kuid on maailma raames suhteliselt väikesed ja ka mujal pole leitud nende vastu rohtu. Seal, kus raskusi on, saab enamasti abi pigem jätkuvast aeglasest rahvareformist kui otsesest ja järsust riigireformist. Küllap leidub ka neid tahke, mille poolest riiklikke institutsioone annab voolujoonestada, aga neid on vähe. Liiga tihti on see hoopis mugav asendustegevus. See on praegu minu poolt kõik. Olen valmis arutluse kestel oma arvamusi muutma, kui tuleb esile mõjusaid uusi seiku. Tänan!

10:22 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, professor Rein Taagepera! Ja nüüd Riigikogu liikmete küsimused. Urve Tiidus, palun!

10:22 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Austatud professor Rein Taagepera! Kõige muu kõrval meeldis mulle teie positiivse alatooniga iroonia, kui te rääkisite, et korralikuks Skandinaavia kummitempliks saamiseni on meil veel vähemalt 30 aastat aega. Aga te ei puudutanud oma kõnes Euroopa Liidu direktiivide ja regulatsioonide osa Riigikogu töös ega seost riigireformiga. Kas te palun siiski oma elutargal moel iseloomustaksite Riigikogu rolli Euroopa Liidu kontekstis praegu ja ka tulevikus, kui seda on võimalik lühidalt teha?

10:23 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Siin on kaks küsimust. Üks on see, kuidas on muutunud tehnoloogia, kuidas elektrooniline ühenduse pidamine üldiselt lävimist muudab. Selles asjas ei ole ma spetsialist. Mis puutub Euroopa Liitu, siis muidugi on Euroopa Liidul kaks võimalust: ta kas laguneb või muutub föderatsiooniks. Kui ta muutub föderatsiooniks, siis muutub Riigikogu ühe osariigi rahvaesinduseks nagu California, kus ma poole aastast elan, teise poole elan Tartus. On tugevasti näha, et on asju, mis on föderaalriigi pädevuses, ja on ikkagi väga-väga palju asju, mis püsivad osariigi pädevuses. Kuidas see Riigikogu toimimist mõjutab, seda on veel vara ütelda.

10:24 Esimees Eiki Nestor

Mart Nutt, palun!

10:24 Mart Nutt

Aitäh, härra esimees! Austatud ettekandja! Ma olen varem korduvalt tõdenud, et ma olen 95% ulatuses sama meelt mis teie, ja ma saan rõõmuga seda uuesti korrata. Küsimus on suhtumises põhiseadusesse. Me võime tinglikult öelda, et inimesed jagunevad laias laastus kaheks. Ühed – nimetame neid põhiseaduslikeks konservatiivideks – leiavad, et põhiseadust tuleb muuta ainult siis, kui selleks on hädavajadus. Teised – nimetame neid põhiseaduslikeks relativistideks – muudaks põhiseadust hea meelega igal võimalikul juhul ja võib-olla kirjutaks põhiseaduse kaanest kaaneni üldse ümber. Mina kuulun vaieldamatult esimeste hulka. Aga siit küsimus. Kas te näete, et põhiseaduses on praegu selliseid takistusi, mis takistavad Eesti riigi edasist normaalset arengut ja mida oleks tingimata vaja muuta? Või ei ole teie arvates neid põhiseaduses üldse?

10:25 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Mulle imponeerib Norra põhiseadus, kus on ulatuslik osa kuninga kohustuste ja ülesannete kohta ning siis peaaegu niisama pikk osa kroonprints'i kohustuste ja ülesannete kohta. Huvitav, et Norra parlamentaarne süsteem suudab toimida selle väliselt väga aegunud põhiseaduse raames. Põhiseadus annab riigile järjepidavust, kindlust, ta on kalju – aga ainult siis, kui teda ei muudeta. Sama põhiseaduse raames saab paljugi teha. Juba niipea, kui põhiseadus sai valmis, avastati, et alevid olid välja jäetud,

sõnastati ümber ja kuulutati alevi valdadeks. Tehtud! Teine asi. Selles sõnastuses, mille Põhiseaduse Assamblee lõpuks vastu võttis, oli väike säte Eesti raha kohta, mis oleks teinud euro kasutuselevõtu ilma põhiseaduse muutmiseta võimalikuks. Imelik küll, siis, kui põhiseadus trükki läks, oli seal üks sõna muudetud, mis tegi euro kasutuselevõtu võimalikuks. Ma ei tea, kes see sulgi oli, kes selle sinna sisse poetas. Ma ei soovita selliseid tempe põhiseadusega teha. Küll aga peaks praeguse põhiseaduse raames saama teha sama, mida Norra põhiseaduse raames suudetakse teha, kroonprintsist lugupidavalt mööda minnes.

10:27 Esimees Eiki Nestor

Andres Herkel, palun!

10:27 Andres Herkel

Aitäh, härra esimees! Aitäh, härra Taagepera! Mulle teie ettekanne väga meeldis. Mu küsimus on selline. Mis võiksid olla need eeldused, mis aitaksid teie kirjeldatud rahvareformi paremini rööbastele seada? Mida meie siin Riigikogus teha saame? Ma olen eelneva küsijaga nõus selles, et põhiseaduse muutmine meid siin ilmselt eriti ei aita. Kas teie n-ö paatost võiks kokku võtta ka kuidagi niiviisi, et me oleme selle riigireformi enda jaoks hirmus suureks mõelnud ega oska seda hõlmata? Tegelikult on igas valdkonnas, võib-olla igas ministeeriumis, vaja läbi viia mitmeid väikseid riigireforme, mis annaksid tulemuseks kas teatud tõhususe, kokkuhoiu või ka parema suhtluskultuuri.

10:28 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Jah, väiksel, vähehaaval, seal, kus mingisugune kitsaskoht ilmneb, ja suhtluskultuuri arendades, sest see lihtsustab asju võrratult, kui muidu paistab, et ei ole võimalik midagi teha. Aga ma tõesti ei oska täpsemaid juhiseid või soovitusi anda, kui ma ei ole otse selle olukorraga kokku puutunud. See on selline raske küsimus, et mida sel puhul teha. Nii et kahjuks jään ma teile sisulise vastuse võlgu. Palun vabandust!

10:29 Esimees Eiki Nestor

Külliki Kübarsepp, palun!

10:29 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea esimees! Aitäh, hea õppejõud! Teie tänane ettekanne on üks vähestest siin saalis kuulnud ettekannetest, mis annab positiivset adrenaliini. Seda saab siin saalis üsna harva. Aitäh teile nende järelduste eest! Minu meelest oli üks toredamaid järeldusi see, et Eesti rahvas on reformisõltlased. Tegelikult ei vaja me reforme kui selliseid, vaid me vajame iseenda muutmist nii ühiskonnana kui ka rahvasaadikutena. Kas te olete minu järeldusega selles mõttes nõus – ma vaatan ka teie toodud statistikat –, et meie riigis puudub usaldus, usaldus rahva vastu, ja sellepärast ei ole me ka paindlikud, mis võimaldaks meil väikeriigina võib-olla palju innovaatilisi lahendusi leida? Mis võiks olla see ajaline perspektiiv, et meie ühiskond suudaks rohkem usaldada, olla eneseteadlikum ja ka parlamendilt rohkem nõuda?

10:30 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Ajaperspektiiv on väga pikaajaline ja tuleb ka tagasilangusi, nagu ma praegu näen Ameerika Ühendriikides, kus ma poole aastast elan. See on pidev heitlus iseendaga. Mulle on skautluse ajast väga tugevasti meelde jäänud – ja need ei ole mitte ainult meelde jäänud, vaid nendest on ka aru saadud – skautide õhtulaulu sõnad: "Olen homme parem, kui olin täna, olen homme parem, kui olin eile." See ei ole lootus, et homme ma ärkan üles ja olen moraalselt, eetilisel või mis tahes mõttes täitsa teine inimene, vaid homme ma katsun natukene paremini, natukene usaldavamalt toimida. Kui see homme ei õnnestu, siis pole ka sügavat kurbust, vaid ma proovin ülehommest uuesti. Usaldust on kahtlemata vaja meie rahval, igaühel meist ja Riigikogu liikmetel samuti. Kui me liiga palju usaldame, siis aeg-ajalt juhtub midagi halba ja me näeme, et me oleme teist inimest liiga palju usaldanud. See on negatiivne juhtum. Kui me ei usalda, siis on tõenäoline, et vägagi tihti jääb midagi

head, midagi ilusat toimumata, olgu siis poisi ja tüdruku vahel või perekonnas või riigis, aga see on positiivne mittejuhtum, sest seda ei toimunud. Nii et meil on kalduvus liiga vähe usaldada. Jällegi, üksikasjalikumalt ei oska ma midagi ütelda.

10:32 Esimees Eiki Nestor

Urmas Kruuse, palun!

10:32 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt emeriitprofessor! Oma ettekandes mainisite seda, et me oleme justkui reformide lõksus ja ilma reformideta me hakkama ei saa. Aga kas te oskate öelda mingi retsepti või kirjeldada seda situatsiooni, miks see nii on? Kas see on seotud sellega, et me oleme noor ja arenev demokraatlik riik ning tahame hästi kiiresti jõuda nn Lääne demokraatiatele järele, või on mingi muu põhjus, mis sunnib ka valitsusi pidevalt reformima, selle asemel et olulisi häid asju säilitada? Sõna "peenhäälestus" ei ole ju tegelikult lubatav.

10:33 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Kahtlemata, me pidime 25 aasta eest hiigla paljusid asju kiiresti muutma ja see reformisõltluse olukord on alles jäänud. Kui asi rahulikuks jääb, siis on meil võrreldes üheksakümnendatega ja võrreldes möödunud aastakümnega, kui me Euroopa Liitu astusime, nagu kõrge tunne, et mitte midagi ei juhtu. On soovitatav endale aru anda, et me oleme selles olukorras. Nagu alkoholismi või mis tahes sõltuvuse puhul, esimene samm on nentida, et meil on see kalduvus. Kas me siis suudame sellele vastu astuda, see on teine asi, aga vähemalt me teame, et see on niimoodi.

Ega ei maksa igasuguse tehnoloogilise ja muu uuendusega tingimata alati kaasa minna. 20 aasta eest läksid Eesti ülikoolid suure hurraaga üle kolmeaastasele bakalaureuseõppele nelja-aastase asemel. Ma ütlesin, et sellel ei ole katastroofilised tulemused, aga on väga ulatuslikult halvad tulemused. Kuid sel ajal meile teatati, et see on Bologna süsteem ja kui niikuinii kõik Euroopa riigid sennapoole suunduvad, siis meie teeme selle hästi kiiresti ära. Tuli välja, et see oli soovitus, mitte nõue, ja peamine eesmärk oli, et Inglismaa oma kaheaastast bakalaureuseõpet pikendaks ometi kolme aastani. Nii et ei maksa alati olla esirinnas selleks, et lihtsalt olla esirinnas, vaid asju tuleks mõnikord aeglasemalt kaaluda.

10:35 Esimees Eiki Nestor

Laine Randjärv, palun!

10:35 Laine Randjärv

Suur aitäh, juhataja! Austatud professor Taagepera, erakordselt vaimu värskendav oli teie ettekannet kuulata. Mul on selline uskumus, et teie ideed ja ettepanekud on olnud läbi aastate meie riiki edasiviivaks jõuks. Minu küsimuse teema on sarnane kolleeg Herkeli teemaga. Ma küsiks nii, et mis asi see rahvareform täpsemalt teie meelest on. Kas on riike, mida võiks eeskujuks võtta, kus on selliseid asju tehtud? Kes võiks olla see, kes sõnastab selle selliselt, et need, kelle suhtes seda reformi võiks teha, selle ka heameelega vastu võtaksid? Sest üks inimesele ole omane luik-haug-ja-vähk-mentaliteet, nii et kui keegi midagi kuskil välja pakub, siis ilmingimata on kohe 90% neid, kes leiavad, et see on üks erakordselt loll mõte. Kuidas viia läbi head rahvareformi ja mis see on?

10:36 Emeriitprofessor Rein Taagepera

Seda, et automaatselt vastu ollakse, ei juhtu ju igal pool, aga mõnel pool rohkem kui teisel pool. Üks pagulaseestlane, kes kasvas üles Rootsis ja hiljem elas Kanadas, on öelnud, et Ameerikas öeldakse, et kõik on head, aga mina olen kõige parem, aga Euroopas – ta mõtles Lääne-Euroopat – öeldakse, et kõik on sandid, aga mina olen see kõige vähem sant. Mõnel teaduslikul konverentsil Euroopas olen ma kuulnud pärast ettekannet umbes sellist kommentaari: "Professor see ja see on ometi omal alal üle maailma tuntud. Kuidas ta ometi ei tea, et see asi ei ole mitte nii, nagu tema ütles?" Ja siis tuleb jutt, mille ettekandja võib-olla ümber lükkab, aga küsija on pannud ennast ise olukorda, kus isegi siis, kui vastus on hea, on ta ikka kohustatud ütleva, et ega see niimoodi ei ole. Ma tundsin sellisel juhul väga selgesti, et Ameerikas tuleks rohkem selliseid kommentaare, et see oli suurepärane ettekanne, aga mul on üks väikene küsimus ja ma olen kindel, et ettekandja suudab sellele rahuldavalt vastata. Ja siis võib

tulla üks igavene pirakas torge, midagi päris vastamatut. Nii et lähtepunkt inimsuhtluses, mitte ainult kohtus, on kas see, et minu vastaskõneleja, minu partner on süüdi, kuni ta ei suuda tõestada, et ta on süütu, või oletatakse alguses, et inimene on süütu seni, kuni ei ole ilmselge, et ta on midagi paha teinud. Ma väljendan ennast tihtipeale kohmakalt. Ma eelistan kirjutada, sest siis saan ma sõnu viilida. Suuliselt ütlen ma asju kohmakalt ja siis on valik, kas minu sõnu võetakse vastu kõige halvemas mõttes, kuidas neid võiks tõlgendada, või võetakse vastu kõige paremas mõttes, kuidas mu sõnu võiks tõlgendada. Kui juba teatakse, et asju võib võtta võimalikult positiivselt või võimalikult negatiivselt, siis võib rahvas avastada, et nad on vist kaldunud liiga negatiivsele küljele. Metsaülikool peab iga aasta Tartus seminari konfliktiennetamise teemal. Minu ettekande teema seal on, kuidas konflikte ennetada ja vältida üleliigseid teravusi, pidades neid vaimukaks, ning kuidas siis, kui keegi midagi segast ütleb, võtta seda vastu kõige paremas toonis, mitte kõige halvemas.

10:40 Esimees Eiki Nestor

Krista Aru, palun!

10:40 Krista Aru

Aitäh, härra juhataja! Austatud professor Taagepera, tänan teid väga intelligentse ja vaimse sõnavõtu eest! Eesti riik on väike, eestlasi on vähe, aga samas me oleme ka väga rikkad. Väliseesti kogukonnad on küllalt suured ja tarmukad ning valmis meid, st riiki, rahvast ja ka kultuuri igati toetama. Kas teie hinnangul me oleme osanud kogu väliseesti ringkondadest tulenevat võimalikku tulu, kasu, toetust õigesti ära kasutada ja kas ka siin vajab suhtumine mingit muudatust?

10:41 Emeriitprofessor Rein Taagepera

No kui minusugune maailmahull siin praegu teiega kõneleb, siis vist on ikka suudetud väliseestlasi ära kasutada. Üldiselt ma siiski loodan, et võimalikult vähe eestlasi Eestist lahkub. Väliseestlus, jah, annab väljastpoolt midagi, aga see kahandab rahvaarvu ja keel välismaal ei püsi. Mina ja Mare suutsime eesti keele edasi anda kolmele lapsele, aga seitsmest lapselapsest valdab eesti keelt ainult kaks. See on reaalsus.

Tulen tagasi eelmise küsimuse juurde, kas meil on kelleltki õppida. Ma ütleksin, et kahjuks ei ole. Ma arvan, et kui vaadata kõiki Ida-Euroopa postsovetlikke maid, kus usaldamatus oli väga sügav, siis on näha, et Eesti on vahest kõige paremini sellest olukorrast välja tulnud. Mul oli hiljuti juttu ühe Slovaki doktorandiga. Ma tõesti ei tahaks olla slovakkide nahas, sest ma tundsin, kui palju neil on vastastikust usaldamatust. Sealt vaadates paistab Eesti lausa põhjamaise riigina. Ja seda me olemegi, me olemegi juba poolel teel Nõukogude Liidu mülkast Põhjamaade poole.

10:43 Esimees Eiki Nestor

Suur tänu, professor Rein Taagepera! Kahjuks on küsimustele vastamiseks antud aeg läbi saanud. Järgmine ettekandja on SA Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk. Palun!

10:43 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Head Riigikogu liikmed! Austatud professor Taagepera! Ma toon teid tagasi Eesti konteksti ja mitte selle Tootsi gloobuse juurde. Võib-olla ma pakun mõningaid lahendusi, kuidas seda rahvareformi teha, ehk räägin sellest, mis on hästi ja mida me saaksime veel paremini teha. Teen seda kahe näite varal. Kõigepealt räägin Anija Lülitist ja siis rahvaalgatustest.

Kas teist keegi üldse teab, mis asi on Anija Lüliti? Väga hea, Artur Talvik teaks ka. See on kogukondliku koostöö kiirendi selles üle 6000 inimesega vallas Kehra linna ümber. Tänavu kevadel korraldasid kohalikud vabatahtlikud seda juba teist korda. Kõigepealt koguti elanikelt ideid, kuidas kodukohta paremaks muuta. Siis hindasid kohalikud eksperdid, st nendest moodustatud kogu, kas iga ettepanek ikkagi esindab avalikku huvi ja kas see on teostatav. Seejärel aidati meeskondi moodustada, varustati need vajalike tööriistade või töövõtetega ja 12-tunnisel tegevuspäeval viidigi 24 väljavalitud ideed ellu. Valla ja kohalike ettevõtjate toel said näiteks korrastatud mänguväljakud, pargialad, lasteaia hoov, klassiruumid. Arutati ka selle üle, kuidas valda kiire netiühendus saada ning kuidas jäätmekäitlust keskkonnahoidlikumalt korraldada. Seda kõike 300 inimese jõu ja nõuga. Tõesti, paljud ettevõtmised, mis said ära tehtud, on sellised, mille eest peaks hoolitsema justkui vald. Samas, kui kohapeal on

olemas tahe ja energia, siis on omavalitsuse roll ju pigem ikkagi võimaldada, mitte takistada. Nüüd teine näide, rahvaalgatused. Ei pea teile seda palju seletama, te teate väga hästi, et õigus kollektiivselt Riigikogule ettepanekuid esitada tekkis tänu 2013. aastal toimunud rahvakogule. Eesmärk oli tekitada laiemaid osalemisvõimalusi ühiskonnaelu korraldamises. Kaks aastat tagasi alustanud rahvaalgatus.ee kaudu on tuhande digiallkirjaga läkitatud parlamendikomisjonidele juba 19 ettepanekut. Igal nädalal lisandub osaluskeskkonda uusi algatusi ja arutelusid, rahvaalgatusveebi kasutajaskond on tõusvas trendis. Samas, nelja aasta peale, mil see kollektiivse pöördumise õigus on kehtinud, on vähe tulemusi. Ega eesmärk ei olegi seadusi vorpida, uusi seadusi luua või olemasolevaid muuta, pigem mingitele probleemidele osutada, lahendusi välja pakkuda, avalikku arutelu käivitada või ühisele otsusele jõuda. Näiteks, rahvakogu teise tulemise ehk uue eakuse rahvakogu kaudu tuli eakana hakkamasaamine ja hoolduskindlustuse teema siiasamasse saali riiklikult tähtsa küsimusena. Miks ma teile nendest näidetest üldse räägin? Kas neil on midagi ühist? Ühine on see, et mõlemad, nii Anija Lüliti kogukondliku arengu meetodina kui ka rahvaalgatus laiema osalemisvõimalusena on meie tänases ühiskonnakorralduses kui kidurad taimed. Neile pole loodud soodsaid kasvutingimusi, et levida ja õitseda, mistõttu on ka meie riigikorralduses ühisloome arenguvaru kasutamata. Miks muidu toimub Anija Lüliti üle kahe aasta, mitte regulaarselt ja ka teistes Eesti kohtades? Miks muidu suhtuvad neli aastat pärast kollektiivse pöördumise õiguse teket Riigikogu komisjonid nendesse pöördumistesse kui murelike kodanike kirjadesse, millele on vaja vaid viisakalt vastata? Ma praegu üldistan. Miks muidu näevad rahvaalgatuse autorid kurja vaeva, et need tuhat digiallkirja üldse kokku saada, seda isegi kogenud huvikaitseseorganisatsioonis? Vaatame tänast riigikorraldust. See toimib püramiidina, mille tipus on poliitiline tahe (või tahtmatus), püramiidi sees on ministriumide eraldatud tornid kitsalt oma valdkonda suunavate arengukavadega ning püramiidi allosas rahvas, keda on vaja mingite otsuste seadustamisse kaasata. Aga sellise korraldusega raiskame me ühiskonnaliikmetena liiga palju energiat, ajusid, teadmisi ja närvirakke vastandumisele, hirmule, vihale, oma seisukohtade või teadmiste tõestamisele. Samal ajal tõstavad nii meil kui ka mujal maailmas pead sellised nähtused nagu kaasav eelarve, mis oli ka Anija Lüliti üks osi, samasugused rahvaalgatused, ühisloome, ühisrahastus, strateegiline filantroopia, isetegemise kultuur, vabatahtlikkus kui elustiil, tõhus altruism, sotsiaalne ettevõtlikkus, spontaansed võrgustikud ja kogukondlikud liikumised.

Kui me tahame olla uuenduslik ja inimsõbralik riik, siis on meil vaja väga kiirelt välja mõelda, kuidas seda ühisloomelist voogu meie ühiskonnakorraldusse süstida, kuidas need ilmingud ja praktikad nutika Eesti vereringesse ringlema panna. Meil on vaja ületada konflikt esinduskogude ja omaalgatuse ning koosloome vahel.

Nüüd te küsite, kuidas. Paar näpunäidet. Enne Anija Lüliti käivitamist leppisid kohalikud elanikud vallavalitsuse esindajatega kokku, et mitte ühelegi kohaliku elaniku ideele ei vastata "ei saa, sest raha pole" või "niimoodi küll ei saa, sest alati on hoopis teistmoodi tehtud". Lepiti hoopis kokku, et me saame ja me saame koos palju paremini.

Kuidas me saaksime sellist ühise eesmärgi nimel koos tegutsemist riigi tasandile laiendada? Kuidas me saaksime oma ühiskonnakorralduse uut moodi sisse lülitada? Kuidas Anija Lüliti sarnaste ettevõtmistega ja ka rahvaalgatustega kasvatada üldist usku koostöösse ja ühisloomesse ning selle kaudu suurendada üldist usaldust? Mis oleks, kui me pööraksime tänase riigikorralduse püramiidi hoopis ümber ehk sellisest selliseks? Seal ülemises, laias osas oleksid ühiskondlikult kokkulepitud pikaajalised eesmärgid, mis teenivad iga inimese heaolu ja õnne. Selle tagurpidi püramiidi keskmes oleks koosloome, partnerlus, arutelukultuur, koostööoskused, digivõimaluste kasutamine just nende pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks – kogu see voog, mida ma enne kirjeldasin. Ümberpööratud püramiidi allosas oleks administratsioon, mis võimaldab vabaühendustel ja ettevõtjatel koostöös asju ära teha, loob soodsa keskkonna ühisloomele, abistab abivajajaid ja tagab tingimusi, aga ei takista ega reguleeri üle. Helsingi linnas on niimoodi juba tehtud, kümnete ametkondade asemel on loodud hoopis neli valdkonda ning elanikukeskne osalusmudel on ümber mõtestatud ja korraldatud.

Eestil on kõik eeldused olemas, me oleme väike, paindlik, nutikate inimestega ja digieelistega riik. 25 aastaga oleme ära õppinud menetlemiskeskuse ja seaduste kuuleka täitmise. Mis oleks, kui me järgmise paarikümne aastaga õpiksime ära kodanikukeskse riigikorralduse? Kasutajakeskne riik aitab inimestel õnnelik olla. Hollandi sotsioloog Ruut Veenhoven on tõestanud, et halduskorraldusel ja inimeste eluga rahulolul on otsene seos. Mida vähem bürokraatiat ja vohavat seadusloomet, seda paremini saavad ametnikud, huvikaitsjad, ühendused ja ettevõtjad tegeleda oluliste küsimustega. Mida rohkem on usaldust ja toetavat keskkonda, seda strateegilisem ja suurem mõju on kodanikualgatustel,

sotsiaalsel ettevõtlusel, vabatahtlikel tegudel. Mida avatumalt ja rohkemate omanikega ühiseid kokkuleppeid või strateegiaid ellu viiakse, seda väiksem on vajadus kontrollida selle muutuse edenemist. Mida rohkem on avatud andmeid, seda kergem on nurjatute probleemide põhjuseid leida ja kasutajakeskseid lahendusi luua.

Lõpetuseks. Mõelge, kui palju aega ja energiat me hoiaksime kokku, kui õpiksime ühiskonnaliikmetena tegutsema ühiste eesmärkide nimel. Kui suuname oma energia koostööle ja koosloomele, tekivad väga tõenäoliselt palju võimsamad ja mõjusamad lahendused kui täna. Kujutage ette kuidas Anija, Valga ja Võnnu Lülitiga ehitatakse näiteks eakate ja noorte perede ühiseid kortermaju, korraldatakse inimeselt inimesele sõiduteenust hajaasustusalal, kuidas tänu mõjusatele rahvaalgatustele lahendatakse keerulisi keskkonnaprobleeme ja testitakse uusi mudeleid. Kas või selliseid, mida Soome juba katsetab (konstruktiivne arutelukultuur ja digitaalsed diplomaadid konfliktide lahendamisel), või sellist mudelit nagu Šotimaal, kus valitsus hindab eelnevalt kokkulepitud raamistiku alusel oma edusamme ja edenemist inimõiguste ja säästva arengu eesmärkide täitmisel. Meil kõigil on oma roll koostööskuste parandamisel. Aitäh kuulamast!

10:54 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, Teele Pehk! Küsimused koostöökogu juhatajale. Palun, Helmut Hallemaa!

10:54 Helmut Hallemaa

Aitäh, lugupeetud esimees! Suur tänu ettekande eest ettekandjale! Eelkõneleja professor Rein Taagepera rääkis rahva reformimisest, aga ma oleksin tahtnud küsida tema käest rahva teenrite reformimise kohta. Seda sümbolina, aga selle sisu on see, mis võiks olla see, mille abil tõhustada Riigikogu tööd. Ma küsin sinu käest koostöökogu arvamust ja koostöökogu juhataja arvamust, mis oleksid need paar soovitud, mis muudaks selle saali töö tõhusamaks.

10:54 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Koostöökogu tegi juba 2015. aastal riigipidamise kava, kus on need soovitused olemas. Te teate neid kõik väga hästi. Aga mina juhiksin tähelepanu võib-olla just sellele arutlevale demokraatiale, millest ka professor Taagepera rääkis: et me paremini mingeid asju põhjendaksime ja argumenteeriksime ning kuidas me üldse oluliste teemade üle otsustame. Võib-olla vajaks kogu see süsteem uuendamist ja ühiselt kokkuleppimist.

10:55 Esimees Eiki Nestor

Toomas Jürgestein, palun!

10:55 Toomas Jürgestein

Aitäh, hea esimees! Hea ettekandja! Seesama arutlev demokraatia ja kõik see, mille poole rahvareform võiks püüelda – kuidas teile tundub? Ma tean, et see on väga suur üldistus, aga kas meie haridussüsteem ja kooliharidus toetavad niisugust lähenemist maailmale või on ka seal teatud reformi vajadus?

10:56 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Ma ei hakka haridussüsteemi kohta sõna võtma, sest ma ei ole asjatundja. Aga kui rääkida laiemalt kodanikuharidusest ja mitte ainult kooliõpilastega seoses, vaid üldse sellest, kui palju inimesed teavad oma õigusi ja oma võimalusi midagi mõjutada või kuskil osaleda ja kuivõrd näiteks avalik sektor võimestab neid võimalusi ja loob neid tingimusi, siis tuleb öelda, et süsteemne kodanikuharidus on Eestis väga nõrgal tasemel, seda ma julgen küll väita. On üksikuid algatusi, aga need ei kata tervet vajadust ära, kindlasti mitte. Jah, selle palli saan ma visata, et süsteemne kodanikuharidus vajab Eestis palju rohkem tähelepanu kui seni.

10:57 Esimees Eiki Nestor

Andres Metsoja, palun!

10:57 Andres Metsoja

Aitäh, lugupeetud eesistuja! Hea ettekandja! Eelkõneleja härra Taagepera osutas nii mõnigi kord Norra Kuningriigile, teie rääkisite palju omaalgatusest ja koostööst. Mina jõuan oma küsimusega taas siia Eesti parlamenti tagasi. Mida te arvate, kas kogukondlikust liikumisest ajendatult peaks Eesti parlamendis paiknemine olema sarnane sellega, nagu see on Norra parlamendis, st ei istuta mitte fraktsioonide kaupa, vaid ringkondade kaupa, kust on mandaadid saadud? Ehk paiknemine siin saalis kajastab seda, kelle eest tegelikult peab seisma?

10:57 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Keeruline küsimus. Võib-olla ma jätsin enne ütlemata Riigikogu rolli kohta rahva reformimisel, et arutleva demokraatia põhimõtted kanduvad ju siia täpselt samamoodi üle. Siin peakski olema sellise arutluskultuuri kants või eeskuju näitamise koht. Ma arvan, et seda saab ka tänases Riigikogus teha.

10:58 Esimees Eiki Nestor

Külliki Kübarsepp, palun!

10:58 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea esimees! Hea ettekandja, aitäh sulle! Tavaliselt toimuvad ühiskonnas muutused positiivsete näidete abil. Sina tõid ka kaks positiivset näidet. Kui me vaatame valitsemissüsteemi tervikuna ja selle eri tasandeid – kohalik omavalitsus, seadusloome, täidesaatev võim –, siis näeme, et neil kõigil on ju meie ühiskonnas väga suur roll. Kui sa võtad eesmärgiks arutleva demokraatia saavutamise, siis mis sa arvad, kus on see alus, kus võiks seda juurutada või eneseteadlikkust tõsta? Ma esitan ka oma nägemuse. Ma arvan, et võib-olla on see just kohalik omavalitsus, sest see on rohujuurele kõige lähemal. Samas, kui kohaliku omavalitsuse eneseteadlikkus eneseteadlike kodanike abil kasvab, siis ta oskab ka võib-olla valitsejatelt riigi tasandil rohkem küsida ja nõuda. Kas sa jagad seda seisukohta ja kas selleks on hoovad olemas?

10:59 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Jah, ma arvan, et hoovad on olemas. Meil neid elemente juba on, on toimunud kaks rahvakogu täpselt selles vaimus, aga alati ei pea toimuma rahvakogu, et arutluspõhimõtteid järgida. Mis on arutluskultuuris kõige aluseks? Võrdsus (kõigil on võrdne sõnaõigus, ei ole mingeid hierarhiaid), avatus (seda protsessi saavad kõik jälgida ja sellele ligi pääseda) ning põhjendatus, argumenteeritus. Kui need kolm tingimust on täidetud, siis me saame iga päev arutluskultuuri edendada.

Aga kohaliku omavalitsuse roll on kindlasti oluline. Juba praegu saab neid tingimusi luua ja platvorme tekitada. Ma ei räägi ainult digiplatvormidest, sest nagu ütles eelmisel nädalal siin viibinud Beth Noveck, tehnoloogiaekspert, et tehnoloogia iseenesest ei muuda ühtegi süsteemi demokraatlikumaks ega arutlevamaks, sellega on ikkagi vaja eraldi ja süsteemselt tegeleda. Täpselt samamoodi on iga aruteluprotsessi vaja disainida ja eest vedada ning vaadata, kuhu on vaja välja jõuda. Mitte nii, et tehtud otsus on vaja kinnistada, vaid tuleb vaadata, mis see mehhanism on, kuidas ja kellega koos me sinna välja jõuame. Kõike seda on vaja ju disainida. Kohalikul tasandil on need hoovad olemas, aga jällegi, väga tihti on kohalikul tasandil vaja ka kodanikuharidust, et mis on üldse volikogu roll, volikogu liikmete roll, mis on avalike teenistujate roll, mis on nende õigused ja millised piirangud neil on. Ka seal on meil arenguruumi.

11:01 Esimees Eiki Nestor

Tiit Terik, palun!

11:01 Tiit Terik

Aitäh, härra esimees! Hea ettekandja! Iga poliitiku soov võiks olla see, et alati leiduks keegi, kes talle vastu vaidleb, sest vaidlustest võiks selguda tõde ja nii võiks saada kõige parema lahenduse. Aga mulle tundub, et selle koosvalitsemise puhul on segav faktor see, et ühed lähtuvad emotsioonist, teised regulatsioonist. Kuidas teie hinnangul võiks aktiivsed kodanikud ja poliitiliste otsustusprotsesside juures olevad inimesed rohkem ühele joonele saada?

11:01 Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehk

Eks ikka arutluse kaudu, ma väidan. Aga see on kultuuriline küsimus, kui palju me üksteist usaldame, kuidas me üldse suudame koostööd teha ja kuidas me pikaajalisi või ka lühiajalisi ühiseid eesmärke seame. Asumiseltsid ajavad avaliku huvi nimel väga paljusid asju, nad tahavad kohaliku elukeskkonda paremaks korraldada. Küsimus on selles, kuidas omavalitsus kogu seda voogu tarmukalt ära kasutab. Meil ei saa kunagi olema nii tugevat kodanikuühiskonda, et kõik sektorid ja eluvaldkonnad oleksid kaetud, kellegi poolt esindatud. Seda ei saagi oodata. Aga need, kes juba praegu tegutsevad, on nii väärtuslik ressursid, et neid on vaja pidevalt kasta ja ... "Väetada" on võib-olla natuke paha sõna. Neid on vaja hoida.

11:02 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, Teele Pehk, Eesti Koostöö Kogu juhataja! Meie järgmine ettekandja on akadeemik Jaak Aaviksoo, seekord siis Riigireformi SA nõukogu liikmena. Palun!

11:03 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Hea eesistuja! Head endised ja uued kolleegid! Seekord siis, nagu öeldud, riigireformist. Õigemini on minu ettekande pealkiri "Milleks Eestile riigireform?". Kui me tipime Google'isse sõna "riigireform", siis saame 0,26 sekundi jooksul 142 000 vastust, sõna "riigipööre" annab 98 000 ja sõna "peenhäälestamine" 21 000 vastust. Õige raamistiku annavad sellele mõistele sõnade "põhiseadus" ja "Eesti" esinemissagedused, vastavalt 468 000 ja 213 miljonit korda. Usun, et siit selgineb arusaamine Eestist, põhiseadusest, tänasest aruteluteemast, mida tähistab sõna "riigireform", ja mõnest teisest riiki puudutavast ettevõtmisest. Seepärast usun, et kui inimesed selle sõnaga väga erinevaid, võib-olla isegi ühitamatuid asju tähistavad, näitab see sõnakasutus teatud kasvavat rahulolematust meie praeguse elu- ja riigikorraldusega.

See rahulolematuse tunne ei ole ei riigikukatjalik vaen, ei kitsarinnaline omakasu tagaajamine, ei kellegi ideoloogiline kinnismõte ega lihtne inimlik kadedus. Usun, et suuresti on see kantud hoolest ja armastusest Eesti vastu, see on kantud usust Eesti riiki ja paljude inimeste tundeist, et saab tegelikult palju paremini. Kõige pikaajalisemalt ja järjekindlamalt on seda mõtet edendanud advokaat Jüri Raidla, ent tänaseks kannavad seda mõtet edasi riigireform.ee asutajad Ott Pärna ja Tanel Talve ning tööandjate ja Praxise ühisettevõtmine Riigireformi Radar, valitsuse koduleheküljelt leiame riigireformi kava ja Riigikogust probleemkomisjoni koos tänase arutelu ja ettevalmistatava riigireformi aluste otsuse eelnõuga.

Veidi vähem kui kuu aega tagasi asutas 28 Eesti ettevõtjat Jüri Raidla eestvedamisel Riigireformi SA, seda tehti eesmärgiga töötada välja riigireformi kontseptsioon, anda see sügisel üle Riigikogu valimisteks valmistuvatele erakondadele ning panustada seejärel eelnõude ja rakendusaktide väljatöötamise kaudu selle võimalikule elluviimisele. Riigireformi SA on leitav kodulehelt riigiuuendus.ee. See sõna on minu arvates isegi sobivama auraga kui "riigireform". Nagu juba öeldud, loodab sihtasutus oma töö lõpetada aasta pärast. Niimoodi võib see paista hoogtõise ettevõtmisena või suisa asendustegevusena, nagu siitki kõnetoolist on kõlanud. Ometigi, mõeldes selle peale, kui paljud inimesed ja kui palju on viimaste aastate jooksul riigireformi teema jutuks ja kirjutamiseks võtnud, ei saa see olla tühjast kohast sündinud. Lugupeetud Riigikogu! Mul on au siin esineda selle sihtasutuse nõukogu liikmena. Ma jagan sihtasutuse visiooni ja arusaama riigireformi vajalikkusest, ent ehkki mu mõtted toituvad samast pinnasest, ei esinda ma oma ettekandega sihtasutust, vähemasti formaalselt mitte, ning vastutus kõige siinöeldu eest lasub vaid minu õlgadel.

Niisiis, milleks ikkagi Eestile riigireform? Meie riigi alusdokument põhiseadus ja sellesse kätketud riikluse aluspõhimõtted on meid hästi, võiks isegi öelda, et väga hästi teeninud. Oleme selle alusel taastanud ja üles ehitanud toimiva riigi ning leidnud üleilmse tunnustuse ja toetuse oma sõpradelt, liitudes Euroopa Liidu ja NATO-ga. See on hea ja kindel põhiseadus ning Eesti on hea riik. Oleme taasiseseisvunud Eesti riiki ühe põlvkonna pikkuselt arendanud ja edendanud, aga ühtlasi teda tundma õppinud. Selle põlvkonna jooksul on aga maailm meie ümber muutunud ja meie isegi pole enam endised. Kasvanud on meie soovid ja unistused ning mõnigi asi vajaks põhjalikku ülevaatamist.

Paljudes majapidamistes on ka tänapäeval alles vana komme korraldada aeg-ajalt suurpuhastus, teha kõik aknad lahti, tuua vaibad õue ja võtta tolmu mitte ainult kapi pealt, vaid ka kapi alt ja tagant. Põhjalikumad koristavad ka sahtleid, kust üha raskem on vajalikke asju leida ja mis sageli enam kinni ei lähe. Midagi niisugust kannab endas ka riigireformi idee. See kõik algab arusaamast, et elamine vajab korrastamist ja seda ei saa enam edasi lükata. Koristamise käigus tuleb välja huvitavaid asju. Mõned

neist on juba meelestki läinud, mõni asi vajab parandamist, mõni on lootusetult kulunud ja vajab väljavahetamist ning mõnda asja, mille sahtlisse oleme unustanud, polegi õieti vaja läinud. Mööblit tuleb ümber tõsta ja mõni tuba või vähekasutatud nurk leiab uue hingamise. Kõige suuremat üllatust pakuvad sahtlid. Ettevaatlikult põrandale kallatud asju mõtlikult tagasi asetades ilmneb alati, et alul lootusetult pungil sahtel on lõpuks pooltühi. Teistpidi lähenedes, hakates mõtlema, mida üleajavast sahtlist saaks ruumi säästmiseks minema visata, ei saavuta me seda tulemust kunagi.

Muidugi pole riigireform igasugune riigi koristamine, vaid puudutab eelkõige riigi kõige olulisemaid, valitsemist ja valitsemiskorraldust puudutavaid küsimusi. Riigiuuendajad on selle sõnastanud järgmiselt: "Riigireform on avaliku võimu organisatsiooni ümberkorraldamine koos avaliku võimu poolt täidetavate funktsioonide ja teenuste revisjoniga ning toimetehhanismide korrigeerimisega." Kõik see eeldab, et meil on ühine ettekujutus sellest, kuidas võimu ümber korraldada ja millised on avaliku võimu ülesanded. Loomulikult on kõik need küsimused olulised poliitilised valikud ja loomulikult on erakondadel – kildkondlikest huvidest rääkimata – nendele küsimustele suuresti erinevad vastused. Ometi saab juba seniste arutelude põhjal järeldada, et mitmete probleemide mõistmisel on ühisosa üsna suur ja üksmeele leidmine, ka lahendusi pakkudes, ei pruugi olla lootusetu soov. On selge, et riigireformi käigus üles kerkivate põhiseaduse võimalike muudatuste vastuvõtmiseks oleks vaja üsna suurt poliitilist konsensust. Ometi, riigireformi üheks osaks oleva haldusterritoriaalse reformi ühe etapiga oleme läbi kahe koalitsiooni ja suurte raskuste toime tulnud.

Millised võiksid olla teised riigivõimu puudutavad küsimused, kus üksmeele leidmine võimalik võiks olla? Esiteks oleme viimastel aastatel olnud tunnistajaks võimu koondumisele täitevõimu kätte, seda Riigikogu, aga ka kohtuvõimu arvel. Ilmselt tasuks tõsiselt mõelda, kuidas tugevdada parlamendi kohta Eesti võimustruktuuris, suurendades tema võimekust ja ühtlasi vastutust. Kuidas see kõik parlamendiliikmete arvule peaks mõjuma, pole tõepoolest esmatähtis. Ometigi oleks kummaline, kui me seda suurendama asuksime. Jumet on mõttel suurendada kohtuvõimu sõltumatust, tagades samas demokraatliku kontrolli ja võimekuse kasvu ka kohtutes.

Teiseks, palju ja põhjendatult on räägitud ametkondlikest barjääridest, mis ei võimalda lahendada paljusid probleeme, mida iga võimukeskus näeb vaid oma mätta otsast. Ilmselt aitaks siin valitsuse ja peaministri staatuse tugevdamine koos ametnike suurema horisontaalse liikuvusega. Põhiseadust lugedes näete, et ministrit nähakse seal ministeeriumi tegevjuhina, ometigi on maailmas praktikaid, kus poliitilisel juhil on ministeeriumi elu juhtimisel hoopis teine roll kui tänane allkirjaõiguslik, kõige eest vastutav ja igal kolmandal juhul tagasiastumist kaaluv minister.

Kolmandaks, selgeksrääkimist vajab kohalike omavalitsuste staatus, samuti nende rahastamise alus. Siin jäi pool ülesannet haldusterritoriaalses reformis siiski veel täitmata.

Neljandaks, üha suurema koormana lasub kodanike ja ettevõtjate, aga ka teiste isikute õlgadel meie paisuv ja aina normikesksemaks muutuv õigusruum ja selle täitmist korraldav bürokraatia. See on vääriti mõistetud õigusriik ja selle osana absurdini viidud õiguskindluse printsiip. Õigusloome loogika ja korraldus vajaks kindlasti värsket pilku.

Viiendaks, võib-olla võiks selle võimuasja tervikuna üle vaadata, vahest on valdkondi, kus polegi seda avalikku võimu nii palju vaja, ning me võiksime kodanikke ja teisi isikuid palju rohkem usaldada.

Kuuendaks, avalik võim leiab poliitilist toetust eelkõige valijaile osutatavate teenuste tõttu, millest ka mõistetav soov pakkuda neid üha enam. Oleme seda teenustepaketti tasapisi kasvatanud, viimastel aastatel kasutades ka Euroopa Liidu toetusi, ent hakkab selgeks saama, et sedaviisi jätkates ei jaksu me enam seda koormat kanda. Vaja oleks mõelda, mida võtta ja mida jätta.

Seitsmendaks, ka seal, kus avalikud teenused on põhjendatud ja vajalikud, tasub rohkem kaaluda koostööd erasektoriga, nii konkurentsi kasvatamiseks kui ka paindlikkuse suurendamiseks.

Kaheksandaks, üks olulisi aspekte on loomulikult ka üleilmne tehnoloogiline areng. On vist selge, et see ei jäta puudutamata ka riigikorraldust. Siin võime oodata ja vaadata, mida teised, suuremad, targemad ja võimsamad, ees teevad. Aga on ka teine variant: olla teerajaja, liider, kes on teistele eeskujuks.

Milleks siis ikkagi riigireform või emakeeli riigiuuendus? Eks ikka selleks, et homne oleks parem kui tänane. Võib küsida, nii nagu tegi eelkõneleja professor Taagepera, kas meie elu tõesti muidu ei parane, kui riiki ei reformi. Paraneb ja paraneb kindlasti. Aga tänapäevane, nõrke ja asjakohane riik on seejuures kindlasti toeks. Pole võimatu, õigemini on üsna tõenäoline, et veidi kergem ja vähem ette kirjutav riik annab paljudele inimestele jõudu ja energiat ise midagi ette võtta. Palju räägitakse meie väiksusest, kahanevast rahvaarvust ja vananevast elanikkonnast ning tehakse seda kurval, ent omamoodi leplikul toonil, osutades sellele kui paratamatusele. Ma ei tea, millest selline hoiak ja pessimism. Seda, mida

Eesti on viimase 30 aastaga korda saatnud, oleme me kohati ise, sõpradest rääkimata, ju samuti võimatuks pidanud. Ma ei näe küll vajadust kuidagi säästlikult kokku tõmbama hakata. Eesti elu ja oma riigi uuendus ongi ju vajalikud selleks, et meie tulevikuusku kasvatada. Ja ärge rääkige, et 13 000 last aastas ongi meie usu lagi. Me oleme ise tõestanud, et see nii ei ole. Aitäh!

11:17 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, Jaak Aaviksoo! Küsimused akadeemik Jaak Aaviksoole. Toomas Paur, palun!

11:17 Toomas Paur

Aitäh, hea juhataja! Austatud ettekandja, härra akadeemik Jaak Aaviksoo! Teatavasti saab riigireformi teostada, lähtudes põhiseadusest. Kuidas on teie arvates võimalik riigireformi teostada ilma põhiseadust muutmata?

11:17 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Ei olegi. Aga kui veidi sisulisemalt ja pikemalt vastata, siis ma arvan, et kui riigireformi üle sisuliselt arutleda, siis selgub, et nii mõnigi asi võiks ka põhiseaduses teistmoodi olla. Mis täpselt, ei oska mina teile öelda ega oska täna öelda ka Riigireformi SA, aga neid küsimusi kindlasti on. Päris jäigalt öelda, et riiki ei saagi paremaks teha ilma põhiseadust muutmata, kindlasti ka ei saa. On terve rida asju, mis tõepoolest ripuvad ära poliitilistest hoiakutest, poliitilisest kultuurist või ka sellest, mis puudutab rahvast, valijaid ja meie demokraatlikku elukorraldust laiemalt. Aga usun, tulles tagasi oma esialgse vastuse juurde, et selleks, et riik tõepoolest kergemaks, paindlikumaks, nõtkemaks muutuks, vajaks mõnigi küsimus põhiseaduses ülevaatamist.

11:18 Esimees Eiki Nestor

Arto Aas, palun!

11:18 Arto Aas

Aitäh, hea ettekandja! Pöördun selle küsimuse juurde, mida Eesti riigis ei peaks tegema. See on üks läbiv argument mitmetes ettevõtjate, riigireformijate sõnavõttudes. Väidetakse, et me teeme liiga palju. Aga kui minna konkreetsemaks ja küsida, mida siis ei peaks tegema, millel tõepoolest oleks mõju ja mis oleks mastaapne muutus kas siis meie 10-miljardilise eelarve või 130 000 avaliku sektori töötaja jaoks, siis tavaliselt jutulõng ja mõttelõng katkeb. Ka teie töö näite, et sahtli võiks puhtaks teha ja pooled asjad ära visata. Kas võiks seda mõtet arendada konkreetsemaks ja välja käia tõepoolest mõned suurema mõjuga ettepanekud selle kohta, mida Eesti riigis ei peaks tegema?

11:19 Akadeemik Jaak Aaviksoo

See provokatiivne ettepanek iseenesest mulle meeldib. Riigikogu suhtes me jõudsime arusaamale, et poole võrra vähendada on liiga palju, aitab, kui 30 liiget vähem oleks. Aga veidi tõsisemalt võttes ei usu ma, et eesmärgi tuleks püstitada selliselt, et me peame ilmingimata igalt poolt poole võrra kokku tõmbama. Mingi eesmärk tuleb seada ja poole võrra vähendamine on tõenäoliselt enam-vähem samamoodi märgiline osutus kui see, et Riigikogu koosseisu tuleb vähendada.

Aga tuleme mõne konkreetse asja juurde. Vaatame haridust. Tasapisi, läbi suurte vaidluste ja vaevade oleme aru saanud, et pärast taasiseseisvumist loodud Eesti koolivõrk käis meile üle jõu ja mõistuse.

Oleme seda olulisel määral kokku tõmmanud, aga ma usun, et igaüks, kes seda rahulikult, erapooletult ja oma isiklike või ka kildkondlike huve kõrvale jättes vaatab, näeb, et siin oleks veelgi kokkuhoidmise ruumi, olgu siis põhikoolide, keskkoolide, kutsekoolide või ka kõrgkoolide ja ülikoolide osas.

Veidi poliitilisem on paljude sotsiaaltoetuste teema. Mõtleme selle peale, olen ise selle peale mõelnud ja ju on neid siin saalis teisigi, kellel on raske päris sisuliselt aru saada, miks lastetoetust peab jagama ka nendele peredele, kus toimetulek on kaks, kolm, neli, viis või kümme korda parem kui Eestis keskmiselt. Ehkki ma mõistan ideoloogiaid, mis kõik lapsed võrdseks kuulutavad.

Või võtame kultuuri. Kas saame lõpuni kindlad olla, et kõik need toetused, mida me jagame kohati heldemalt kui paljud teised riigid, lähevad selles mõttes asja ette, et nad ei loo sõltuvust, ei eemaldada loojaid loomingu lõpptarbijatest, ei harjuta neid saama tunnustust ja toetust kulkast, mitte lugejatelt ja vaatajatelt?

Enam-vähem samamoodi võiksime vaadata ettevõtlustoetusi, mida me Euroopa Liidu maksumaksjate toel kohati üsna arulagedalt laiali jagame ja mille kohta toetuse saajad ise või vähemasti nende tsunftikaaslased ütlevad, et parem, kui neid polekski. Oleme ise siin, Eesti põllumehed ja poliitikud teiste hulgas, arutanud selle üle, kuidas meil läheks, kui Euroopa põllumajandustoetused üldse ära kaoks, ja jõudnud arusaamale, et Eesti põllumehel läheks tõenäoliselt paremini. Jne, jne. Kui see arutelu edeneb, tuleb neid ettepanekuid veel. Ja kui mõtetest puudu on, siis küsige järgmine kord uuesti, ma räägin edasi.

11:23 Esimees Eiki Nestor

Andres Metsoja, palun!

11:23 Andres Metsoja

Aitäh! Lugupeetud härra Aaviksoo! Kas ei või olla nii, et selle riigiuuendusega me tegeleme rahvale lähedal liiga palju ja rahvast kaugemal liiga vähe? Ma vaatan enda lugu. Noore mehena töötasin ma omavalitsusjuhina, Kaisma valla juhina, mis toona, 2009, liitus Vändra vallaga. Nüüd toimus uus ühinemine, liitumine, ehk tegelikult on inimesed oma elukorraldust muutnud Põhja-Pärnumaa omavalitsuse kontekstis. Olen olnud omavalitsusliidu juht. Sisuliselt võib öelda, et omavalitsusliitu kui sellist enam ei ole, see on asendunud arenduskeskusega. Olen töötanud viis aastat maavanemana, maavalitsusi kui selliseid enam ei ole. Pärnu Linnavolikogu, mille esimees ma olen, on alustanud uut liitumist Saugaga. Kas see teie arvates kuidagi liiga tasakaalust väljas ei ole?

11:24 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Kui ma nüüd õigesti aru saan, siis võiks seda küsimust parafraseerida niimoodi, et kas me ei taha riiki kodanike juurest ära reformida ja siia Toompeale, Tallinnasse või teistesse keskustesse kokku korjata. Ma arvan, et riigireformist mõtlejad, need, kes sellest mõtlevad tõepoolest riigikorralduse ja põhiseaduse tasemel, on peatahelepanu pööranud siiski rohkem võimu tipule, mitte alumisele otsale. Aga tõsi ta on, et haldusterritoriaalne reform, millega ei kaasnenud piisavalt läbimõeldud ja tugevat rahaküsimuste arutelu ning mis kohati oli liiga palju saadetud kokkuhoiu sõnumist, mitte kvaliteedi ja professionaalsuse kasvatamise sõnumist, on võinud sellise mulje jätta. See on kindlasti kahetsusväärne. Mis puudutab Riigireformi SA seltskonda, siis niipalju kui mina eelkõige nendest tekstidest, aga ka üksikute inimeste juttu kuulates olen suutnud järeldada, on seal pigem siiski vastupidine arvamus. Meil peaks sisulist subsidiaarsust olema oluliselt rohkem ja kontsentreeritud võimu oluliselt vähem.

11:26 Esimees Eiki Nestor

Krista Aru, palun!

11:26 Krista Aru

Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja akadeemik Jaak Aaviksoo! Kaks eelnevat esinejat jõudsid oma arutlustes ikkagi selleni, et haridus, suhtumised ja hoiakud on need, mis on riigireformi või riigiuuenduse aluseks. Teie olete haridussüsteemiga kõrgkoolide ja teaduse tasandil väga pikalt ja detailselt seotud olnud. Kuivõrd vajab kogu meie haridussüsteem kogu selle riigiuuenduse käigus ümbermõtestamist ja võib-olla tänapäevastamist?

11:27 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Professor Rein Taagepera tegi minu arvates ühe väga olulise järelduse, mida me vahel kipume unustama, aga vahel oleme suisa vastupidist väitnud: Eesti elu üldiselt ja kultuur läänelikus või isegi Põhja-Euroopa mõttes on terve selle inimpõlve jooksul oluliselt edenenud. Oluliselt edenenud! Tõsi, mööndusega, et pikk maa on minna. Pean ütleva, et ega täpselt ei teagi enam, kuhu, aga minema peaks. Tõsi on ilmselt ka see, et kõige sügavamas mõttes riikluse või iseolemise reform peab loomulikult puudutama kogu ühiskonda, kodanikkonda ja erinevaid seltse ja seltsinguid. Aga ringiga selle küsimuse tuuma juurde tagasi tulles ütlen, et ei usu mina, nagu Eesti haridussüsteem oleks piduriks. Ei istuks me täna siin saalis niisugustena, nagu me oleme, ei räägiks me riigireformist ega oleks edenenud riigi ja rahvana, kui see haridussüsteem kuhugi ei kõlbaks. Ju on sellel ka mingisugused head jooned, et ta on meil konservatiivne ja hoolimata isegi reljeefsetest ministritest ei muutu ta paljude arvates piisavalt

kiiresti. Küllap see ongi mingis mõttes hea. Aga tasapisi oleme me ka haridussüsteemi muutnud. Olen minagi siin kõnepuldis seisnud ja püüdnud teda kiiremini käima keerata, kui saali vasakpoolne tiib soovib, aga parempoolne on natukene jälle kaasa aidanud, nii et paigal ei ole haridussüsteem ka seisnud.

Kas võiks haridussüsteemist alustada? Ei! Haridussüsteem on ikka oma loomuldasa mäluasutus. Võib-olla mitte nii tugev mäluasutus kui muuseumid, küll aga hoiab ta küüntega kinni kogutud tarkusest ja sellest, mis on osutunud vettpidavaks ja ajaproovile vastu pannud. Kui me liiga kergekäeliselt hakkame uusi ideid kasvavale põlvkonnale peale suruma, veelgi enam, neid selles suunas indoktrineerima, siis võime lõpetada külvivolinike ja hungveipingidega. Ajalugu on niisuguseid näiteid täis. Nii et usun, et riigireform kindlasti puudutab haridussüsteemi, aga sealt ei tuleks alustada.

11:30 Esimees Eiki Nestor

Urmas Kruuse, palun!

11:30 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt akadeemik! Te oma sõnavõtus märkisite, et reform jäi pooleli ja käsitles vähe omavalitsuste rahastamise küsimust. Mida te sellega täpsemalt silmas pidasite? Kas te pidasite silmas teatud tulude jaotamist ja kas ainult tulude jaotamist või ka teenuste ümberdisainimist, kaasa arvatud kohalikule omavalitsusele üleandmist?

11:30 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Ma arvan, et kohaliku omavalitsuse ja riigi suhe on meil tegelikult lahti rääkimata, kusjuures mitte ainult rahaline, vaid ka põhiseaduslik suhe. Eks me näeme seda debatti aeg-ajalt, mitte ainult reformi käigus, vaid minu pärast kas või tselluloositehase kaasuses, me näeme seda kooliõpetajate palkade küsimuses, me näeme seda paljudel teistel juhtudel, kus see, kui kaugele ulatub kohaliku omavalitsuse iseotsustamise võime, kuidas lahendada üldriiklike ja kohalike huvide konflikte ning kuidas üldse käsitleda kohalikku omavalitsust, on ebaselge. Seda osalt tulenevalt sellest sõnastusest, mida põhiseaduses kasutatakse, osalt tulenevalt sellest, et maailmas on erinevaid praktikaid, ja osalt sellepärast, et meie ajalooline kogemus on olnud selline, et pöördelistel aegadel taas kätteviidetud vabadust ja õiglust kiputakse eri tasanditel absoluudiks kuulutama ehk arvatakse, et vabadus on piiritu. Nii et ma arvan, et seda küsimust kindlasti ei saa rahale taandada, aga rahas lööb ta kõige eredamalt välja.

11:32 Esimees Eiki Nestor

Urve Tiidus, palun!

11:32 Urve Tiidus

Suur tänu, lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mõistlikult toimiv demokraatlik riik reguleerib nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik. Teil on kogemus eri tasanditelt, praktilise poliitiku, seadusandja ja valitsusliikmena, nüüd saate vaadata kõike sellisest sõltumatust akadeemilisest vaatepunktist. Ma küsin, miks ikkagi kiputakse üle reguleerima.

11:32 Akadeemik Jaak Aaviksoo

Ma olen sellele päris palju mõelnud. Üks lihtne näide. Siinsamas saalis aastal 1995 vastu võetud ülikooliseadus mahtus ära 11 leheküljele, tänaseks on ta paisunud 27 leheküljele. Mida kõike seal ei reguleerita! Osalt sellepärast, et tahaks paremini, osalt sellepärast, et kuskil juhtus mingisugune õnnetus, siis hakati süüdlasi otsima ja süüdlased, et niisuguseid süüdistusi enam mitte kuulda, asusid ennast seaduspügalaga kaitsma. Ma arvan, et üks ülereguleerimise allikaid ongi eri tasemete otsustajate, ametnike, aga ka poliitikute, kesktaseme või alamtaseme juhtide soov saada selgust. Kuid selgusega, õigusselgusega kaasneb veel üks tore asi: siis sa ju ei vastuta millegi eest. Nii et ühest küljest on see teatud kaitse erinevate otsuste, sh väärotsuste tagajärgede eest. Kui seadus ütleb ja mina ajan näpuga järke, siis ei saa mulle keegi midagi ette heita.

On ka teine probleem, mis tõenäoliselt on kantud väärtalt tõlgendatud õigusriiklusest ja õiguskindlusest. Meil on kirjas, et kõike tehakse seaduse ja selle alusel välja antud dokumentide põhjal. Tõlgendus on

selline, et parem oleks, kui kõik oleks seaduses kirjas, siis oleks kõik lõpuni selge, keegi ei peaks võtma riske ning ilma riskideta ühiskonnas oleks hea ja mugav elada. Ei anta endale aru, et seda kindlust tagav mehhanism on koormav ja üha kiiremini muutuv maailm läheb alati liiga jäikade reeglitega vastuollu. Kindlasti on ka rahval ootus, et on loodud teatud kindlus, eelkõige tema enda õigusi tagav kindlus. Nii et meie usk õigusesse, kohtusüsteemi, mis on aastasadade jooksul meid rõhumise ja omavoli eest kaitsnud, ametnike tsunftikaitse, poliitiline soov lahendada probleeme – kõik need kokku on tekitanud liigse kontsentreerimise normile ja seadusele ning ebapiisavalt on tähelepanu jagunud mõistlikele otsustele ja sellega kaasnevale vastutusele kõikidel otsustustasanditel, alates üksikisikust, asutustest ja organisatsioonidest, ministriumidest, ministritest ja valitsusest kuni Riigikoguni välja.

11:36 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, akadeemik Jaak Aaviksoo! Küsimustele vastamise aeg sai otsa. Meie neljas ettekandja on õiguskantsler professor Ülle Madise. Palun!

11:36 Õiguskantsler Ülle Madise

Austatud Riigikogu! Head ettekandjad! Head külalised! Minagi olen nõus sellega, et ükski riik ega ühiskond ei saa olla nii hea, et enam paremaks minna ei saa. Ja kui üldse miski kindel on, siis ainult see, et maailm kogu aeg muutub. Eks see tähenda, et meiegi peame oma töötegemise viisi ja ka iseennast pidevalt muutma, ikka paremaks, kui vähegi õnnestub.

Kui räägime reformidest, siis minu meelest tuleks selgelt eristada kolme tasandit. Esiteks, ja see on olulisim tasand, on Eesti elu kujundavad otsused, need, mida teie siin saalis teete, just rahva mandaadi alusel sündivad poliitilised valikud, olgu need tervishoiu-, majandus-, maksu-, sotsiaal-, keskkonna- või hariduspoliitikas, nende otsuste kvaliteet, nende toimivus tulevikus. Vaat see ongi peaküsimus: kuidas tõsta poliitika tegemise latti, kuidas kasvatada rahva nõudlust mõistlike otsuste järele?

Teiseks tuleb reforme planeerides vaadata, kas nn riigimasin – ma tean, et see termin on halb, aga kasutan seda lühiduse huvides – vastab tänapäeva ja tuleviku nõuetele: asutuste hea juhtimine, iga riigipalgalise maksimaalne pühendumine inimeste teenimisele, tõhusus ja tulemuslikkus.

Kolmandaks see, millest sõltub kõige vähem, aga millest on räägitud kõige rohkem, ehk põhiseaduslik tasakaaluvalem: meie põhiõigused, meie põhiseaduslikud institutsioonid ning nendevaheline võimujaotus. Just seda kolmandat on kõige lihtsam ja kõige pidulikum muuta ja reformida. Tõsi küll, inimeste elujärg sellest ei muutu, paremaks kohe kindlasti mitte, majandus ka mitte. Riigimasinat tuleb kogu aeg korras hoida, reformida on teda pisut keerulisem kui põhiseadust ümber kirjutada, aga tehtav on seegi. Kõige raskem ja samas kõige olulisem on just see, mis puudutab sisulisi, meid tulevikku viivaid otsuseid.

Eelmainitud kolmes mõõtnes tasub kõigepealt küsida, mis on probleem, mis on selle põhjus, ja siis loogiliselt otsustada, mis sobib lahenduseks. Kui lahendus on käes, siis testigem. See ei ole keeruline. Tuleb kujutleda, kuidas oleks elu kulgenud, kui uus kord oleks juba kehtinud, ja vastata küsimustele, mis oleks siis teisiti, kas ikka oleks teisiti ja kui oleks, kas siis oleks paremini.

Kahjuks kipub mõni lahendus, näiteks kujutlus teistmoodi valitsemismudelidest, tekitama ülemäärast, mõistust kõrvale lükkavat vaimustust. Eks see niimoodi ongi, et ratsionaalne, teaduslikul alusel põhinev ja loogiline reformitöö ei paku piisavalt meelelahutust ei tegijale ega publikule. Sestap ma muidugi mõistan värvikate loosungite, mõõdikute ja trummipõrina vajalikkust, ent nende kõrval ja taga võiks käia tark, tulemusele suunatud ja loogiline töö.

Niisiis, meie põhiseaduslik põhiküsimus: kuidas tagada eesti keele, rahvuse ja kultuuri kestmine; heaolu, rahu, puhas keskkond, vabadus, õiglus. Alustan olulisimast, sellest, millest enim sõltub ja mida on kõige keerulisem muuta. Ehk sellest, kas valimistel kandideerijad suudavad pakkuda edasiviivaid ideid ja neile rahva toetuse saada. Ükski õigusnorm siin ei aita, ei põhiseaduse muutmine ega miski muu. Veelgi enam, kui me hakkame demokraatia tuuma ehk rahva tahtmisi ja tundeid reguleerima, siis ei ole see enam demokraatia.

Arvan, et selleks, et siin Eestis oleks hea elada, tuleks julgelt arendada oma eeliseid. Meil on palju ruumi ja palju puhast loodust, näiteks igapäevale avatud randa ja metsa. Meil on oma väike, eriline eesti keel, mis loob omaette mõtlemiskvaliteedi. Ka see on meie eelis, mitte puudus, nagu ka üldrahvalik hariduseusk. Väikse ja targa ühiskonnana suudame teha kiiresti uuenduslikke otsuseid: kohustuslik ID-kaart, tänu sellele digiallkiri, arvukad e-teenused, nagu digiresept, e-maksuamet või kodanikuportaal. Mujal on see kõik ju vaata et utopia. Meil on rahulikud, mõistlikud ja targad inimesed. See kõik on

eelis. Arvan, et neid eeliseid maksimeerides tuleb meil välja nuputada just siin just meile sobivaid lahendusi, mitte joosta teiste järel, mitte püüda kopeerida minevikku, või veelgi halvem, minna lihtsama vastupanu teed ja muuta seda, mida lihtne on muuta, mis siis, et sellest miski ei muutu, vähemalt mitte inimese jaoks ja vähemalt mitte paremaks. Näiteks maksundus: kindlasti on võimalik leida uusi makse, et saada riigile tulu, ikka nii, et baas olgu lai, määr madal ja lihtne sisse nõuda. Näiteks keskkonnakaitse: las mahuvad kõrvuti elama maaomanik ja kaitsealune kotkas. Jne. Kõik on võimalik.

Kui peakski minema nii, et ülalpeetavaid on meil ühel hetkel rohkem kui tuluteenijaid, on võimalik targalt tegutsedes ikkagi kõikide elu paremaks pöörata, rohkem tulu teenida ja samas hoida siiski ülal head haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemi, samamoodi korra- ja riigikaitset. Oluline on hoida siin sellist elukeskkonda, et just siin oleks parim paik leiutada ja tarka tööstust arendada. See kõik eeldab lahket ja vaba vaimu. Kõikidelt. Niisiis, võimendagem oma eeliseid. Teiseks, Eesti võiks julgelt ära kasutada teiste viga ja pöörata need enda kasuks.

Just Riigikogu ja valitsuse otsustest sõltub, kas Eestis heaolu kasvab või mitte. Muutuda saab siin vaid ühiselt, rahvas oma ootustes ja kõik poliitilised jõud oma pakkumistes. Kõlada võib see kättesaamatult, ent teisiti tõesti ei saa, olgem ausad.

Muidugi võib öelda, et Eestis hakatakse palju rohkem väärtust looma, kui muudetakse valitsemise mudelit. Kui see oleks nii lihtne, siis oleks see küllap ammu tehtud, ent kahjuks pole põhiseaduslike institutsioonide võimujaoetusel majanduskasvuga erilist seost. Kui üldse, siis kõneleb see seos tasakaalustatud ja mõistliku valitsemise ehk praeguse mudeli kasuks. Paraku ongi nii, et seda kõige olulisemat puudust ei saa ravida põhiseadust ümber kirjutades või riigimasinat putitades, kui just ei ole kavas peavalu giljotiiniga ravida.

Austatud daamid ja härrad! Riigimasin, jah, see vajab järjekindlat hooldust ja võimalik, et praegu ka üht suuremat muudatust. Sellegi võti pole teab mis meelelahutuslik. Vaja on riigimehelikku juhtimist igal tasandil, vaja on seda, et igaüks teeb oma tööd iga päev väga hästi. Mõistan, et see ei tundu küllalt ambitsioonikas: palju visa igapäevast tööd, vähe kirge ja ainus mõõdik, et igaüks küsib iga päev, mida ta täna riigipalgalisena inimeste heaks tegi, kas ta täna menetles või ta täna lahendas. Õiguskantsleri ametis näeme kahjuks menetlemist, menetlemist ja menetlemist väga palju.

Kui keegi soovib siiski kampaania korras riigimasinat putitada, siis soovitan vaadata tagasi 1999. aastale ja järgnevale aastatele, mil tulemusjuhtimise vaimustus tõi kaasa märkimisväärse kulu. Sajad ametnikud üritasid Eesti riiki aktsiaseltsi mudelile sikutada. Tohtu kulu hinnaga avastati, et riiki ei saa ega tohi juhtida nagu aktsiaseltsi, sest demokraatlik õigusriik ei ole aktsiaselts. Riik ei saa "kliente" valida, "klient" on ühtlasi "omanik" ning pankrottimeistritele seal kohta pole. Lisaks halduskulu kasvule saime veelgi enam killustumist, vähem koostöövalmidust ja suurepärase väljaõppega ametnikud, kes mõõdikute ja vigade hirmus oma põhitöö ehk mis tahes õiguspärasel viisil inimeste huvide teenimise – lahendamise, mitte menetlemise – pigem tegemata jätavad.

Konkreetsed ettepanekud, mida teha. Esiteks, loobuda kõigest, mida pole vaja teha: näiteks seaduste ümberkirjutamine, kunstlik, sisulise mõtteta aruandlus, silmakirjalikud toimingud. Teiseks, lõpetada puhtalt euroraha pööritamiseks loodud projektid, mille eesmärk on tõhustada, parandada, edendada. Nende raames peetavad koosolekud ja nende jaoks kulutatavad töötunnid on raiskamine. Kolmandaks, ministeeriumist välja, sihtasutustesse ja mujale taolistesse üksustesse viidud olemuselt ministeriaalne tegevus tuua ministeeriumi tagasi. Lõpetada eelnõude, analüüside ja õigusnõu suures mahus sisseostmine. Kaotada kõik ametikohad, mille sisu on endale ja teistele töö väljamõtlemine. Igal ametnikul olgu vabadus leida inimese aitamisest parim lahendus ja vastutus selle eest. Jätta seadustest ja määrustest välja kõik reeglid, mis on mõeldud vaid selleks, et inimese muret mitte lahendada, vaid tema avaldus tagasi lükata. On selge, et robotametnikku, kes võtab vastu näiteks Miki Hiire esitatud ekspertiisipaberid, ei ole tarvis. Ja veel: iga seadus, määrus, ka haldusakt ja kiri peaks olema selge, lühike ning ilusas ja heas eesti keeles. Jah, see on raske, sest siis peab teadma, mida tahad öelda, ja võtma selle eest vastutuse.

Kõik see juhtub siis, kui ministrid, kantslerid, asutuste juhid ja üldse kõik maksumaksja raha eest töötajad selle iga päev oma südameasjaks võtavad. Kardan, et üks uus keskaparaadi tükk ehk reformijuht, joonlaud ega mõõdik siin ei aita. Vaadake, halvas mõttes bürokraat on oma positsiooni kindlustamisel uskumatult leidlik.

Lõpuks see, mis on aidanud Eestil saada oma stardigrupi üheks edukaimaks. Meie edu alus on väikeriigile sobiv põhiseadus: parlamentaarne, leidlike ja kokkuhoidlike lahendustega, tugeva tasakaalumehhanismiga, mis ei anna kellegi kätte liiga palju võimu. Meil on lihtsasti kirja pandud

inimese põhiseadus, mitte juristi põhiseadus, ja see on üks põhiseaduse muutmise vaimustuse juurikaid, paraku.

Siinkohal üks kild ajaloost, mille mulle jutustas riigiõigusteadlane Hent Kalmo, kes uurib parajasti Ants Piibu tegevust. Kui selle kõrvale lugeda Põhiseaduse Assamblee protokolle ja vaadata möödunud aastal esilinastunud dokumentaalfilmi "Põhiseaduse sünd", siis küllap leiate huvitavat mõtteainet, hindamaks mõttekäiku, et põhiseadust tuleb igal juhul muuta, kuidas täpselt, see selgub töö käigus.

Hent Kalmo rääkis, et Maaliit koos Pätsiga jäi Asutavas Kogus vähemusse ja vastu võeti põhiseadus, mis talle ei meeldinud ja mida Päts omaks ei tunnistanud, ning juba 1920. aastatel hakkas Päts seetõttu kõikjal rääkima, et tuleb põhiseadust ja riigivormi muuta. Ants Piip pidas 1920. aastate keskpaiku õigusteadlaste päevadel ettekande, kus vaatles konkreetseid põhiseaduse sätteid, ja ütles, et juriidiliselt pole mingeid takistusi selliseks valitsemiseks, nagu tahetakse. Seda seisukohta aga eirati. Kuna muudkui korrati, et häda on põhiseaduses, siis varsti süveneski üldine veendumus, et riiki peab reformima, kuigi polnud tehtud sisulist analüüsi, mis kinnitanuks, et see muudatus midagi paremaks teeks.

Ühesõnaga, õppetund on see, et kui pidevalt korratakse, et riiki on tarvis reformida, siis varsti võetaksegi see diagnoos (ka põhjendamatu) omaks ja hakatakse keskenduma sellele, kuidas siis täpselt reformida. Aga tegelik põhjus oli peamiselt ühe (või mõne) poliitiku isiklik rahulolematuse põhiseadusega, mis ei olnud sündinud tema näpunäidete järgi.

Head kuulajad! Kuivõrd demokraatia olemuslikke nõrkusi, ükskõiksust ega kasinat riigimehelikkust põhiseaduse ümbertegemisega ravida ei saa, siis soovitaksin vaimustust piirata. Näiteks, presidendi valimise korra muutmine pelgalt meelelahutuslikel eesmärkidel ei ole riigimehelik.

Kui on vaja põhiseaduses midagi muuta, siis tuleb läbimõeldult muuta, nii nagu seda senini – minu meelest üldjuhul õnnestunult – ongi tehtud. Rahvahääletusel tehti võimalikuks ühinemine Euroopa Liiduga, kohalik volikogu valitakse neljaks aastaks, riigikaitse juhtimine seati NATO liikmele sobival alusele, eesti keele kaitse on eraldiseisvana eesti kultuuri kõrval põhiseaduse aluspõhimõtete hulgas, 16–17-aastased noored on saanud kohalikel valimistel valimisõiguse.

Austatud Riigikogu! Austatud meie tuleviku otsustajad! Rõhutan veel kord, et Eesti riiki juhib Riigikogu, ja loodan väga, et nii see ka jääb. Tean, et Riigikogu riigireformi probleemkomisjon on teinud väga head ja loogilist tööd, eristanud olulise ebaolulisest ning kuulunud tähelepanelikult ära kõik arvamused ja eriarvamused. Ma väga loodan, et selle töö vili, sihiseade tarkadeks ümberkorraldusteks, millest on inimesele tõepoolest kasu, saab peagi Riigikogu otsusena toimivaks suuniseks.

Austatud Riigikogu! Täna võimaluse eest siit, Eesti Vabariigi kõige tähtsamast kõnepuldist riigi ja halduse ümberkorraldamise asjus sõna sekka öelda.

11:50 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, Ülle Madise! Küsimused õiguskantslerile. Aadu Must, palun!

11:51 Aadu Must

Aitäh, lugupeetud juhataja! Hea õiguskantsler! Ma olin mõelnud küsida küll eelnevalt ettekandjalt, aga kuna rong sõidab kiiresti, siis ma esitan nüüd teile hoopis teise küsimuse. Esiteks väljendan muidugi lootust, et sellest reformist asja saab, ja oma rõõmu selle üle, kuna ka Keskerakonna valmiva programmi uuel redaktsioonil on hämmastavalt palju ühist sellega, mis on kirjas selles projektis, millest me siin kuulsime. Tõsi, see on meil alles projekt, vaatame, mis erakond otsustab. Siin räägiti silotornidest. Mind huvitab hoopis vähe räägitud aspekt. Me oleme Euroopas. Kas me oma riigireformi käigus peaksime tundma ennast rohkem Euroopas olevana? Kas on ka kattuvusi lähimate naabermaadega ja selliseid silotorne? Kas ka tööjaotust nendega peaks teie arvates suurendama või on siin oht, et äkki üritame maailma soojaks kütta ja kulutame liigselt oma energiat?

11:52 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna! Mina loodan enim seda, et Eesti nutikaimad pead teevad kõik selleks, et Eestil läheks võimalikult hästi, ja teiste riikide eest nende asju otsustama ei kipuks. Mis puudutab ministeeriumide vürstiriigistumist, siis siin mõned ravimeetmed on, nendest on olnud fraktsioonides ka juttu. Näiteks ei pruugigi seesama nn nullbaasiline eelarve olla halb mõte.

11:52 Esimees Eiki Nestor

Jürgen Ligi, palun!

11:52 Jürgen Ligi

Aitäh, proua õiguskantsler! Mulle meeldis väga Rein Taagepera sõnum kampaanialikkuse ja asendustegevuse kohta ning kahjuks ka selle sõna "riigireform" ainetel. Kui me ennast vaimsete ja kehaliste harjutustega paremaks teeme ja ennast iga päev peseme, siis me ei nimeta seda enesereformiks, vaid see on normaalne protsess. Aga kas teie suurt usku Riigikogusse ja demokraatiasse ei sega natukene teadmine, et just valimiste ajaks ja paraku ka Riigikogu toel tehakse sellele unistuslikule riigireformile kõige vastupidisemaid otsuseid ja kõige suuremaid rumalusi? Kõige vähem kaalutletud asjad otsustatakse ära kampaania korras, valimisteks. Minu arvates on Riigikogu valimised alati üks õudusunenägu, sest selleks, mida lubatakse, ei ole ressursse ega ratsionaalset põhjendust. Kas teis suure demokraadina ei ole seda sisemist vastuolu?

11:53 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ka minule meeldis professor Taagepera kõne väga. Mis puudutab Riigikogu otsustusvõimekust, siis jah, mina usun sellesse, et see kasvab. See peabki kasvama. Ma väga loodan, et Riigikogu ei anna oma võimu valitsusele ära, vaid pigem võtab seda tagasi. Samuti ma soovin, et kohtud ei asuks mitte üheski vormis Riigikogu asemele.

Teie hinnangul rumalate otsuste tegemist enne valimisi on võimalik vältida, sellest ma siin pisut ehk vuristades ka rääkisin. Nimelt, selleks et poliitilise kultuuri latti tõsta, on vaja, et kõik ühiselt rumaluste väljapakkumise lõpetaks. On täiesti võimalik eri maailmavaadete raames välja pakkuda ratsionaalseid ja tulevikus tõesti kasu toovaid lahendusi.

11:54 Esimees Eiki Nestor

Monika Haukanõmm, palun!

11:54 Monika Haukanõmm

Tänan, härra juhataja! Hea õiguskantsler! Igast eelnevast ettekandest saab välja noppida väga häid mõtteid. Minule läks korda Teele Pehki mõte, et äkki me 20 aastaga jõuame selleni, et ehitame üles kodanikukeskse riigi. Teie lisasite juurde, et me võiks leida selle tee ise, mitte teiste järele joostes, ning me võiksime kogu selle tegevuse juures vältida asendustegevusi, mis tuli välja ühest teisest eelnevast ettekandest. Loomulikult on selline lihtne riik, et jõuda kodanikule lähemale ja teha seda kiiresti, takistusteta, väga oluline. Siit minu küsimus. Te tegelikult olete sellele küsimusele eri nüanssides juba vastanud, aga võib-olla te kordate üle. Kuidas me jõuaksime sellise riigini, mis on kodanikukeskne ega ole liigselt bürokratiseeritud? Miks me selleni ei ole jõudnud?

11:55 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Hea meel on selle üle, et kas või selge sõnumi liikumine, mis on kodanike seisukohalt väga oluline, on saanud tuule tiibadesse. Neid asutusi, kes ei pea vajalikuks lajatada inimesele ülbelt ülevalt alla mingeid tekste keeles, millest ei saa aru see inimene ja võimalik, et ka kirjutaja ise mitte, neid asutusi, kes on selles asjas muutunud palju paremaks, on palju. Riigimehelikkust on tulnud juurde. Kas kampaania korras saab riigimehelikkust ja kodanikukesksust mingite mõõdikute või keskse piitsamehe toel kuidagi kasvatada? Mina sellesse ei usu, lasteaiast saati ei usu. Aga ju see on usuküsimus ja uskumine on meil vaba. Minu meelest on peamine retsept tõesti see, et igaüks, kes saab riigi käest palka ja on maksumaksja leival, küsib iga päev, kas ta täna lahendas või ta täna ainult menetles.

11:56 Esimees Eiki Nestor

Mart Nutt, palun!

11:56 Mart Nutt

Aitäh, härra esimees! Austatud proua õiguskantsler! Ma usun, et tunnen põhiseadust päris hästi, ja olen väga tähelepanelikult lugenud ka kõiki riigireformi kohta tehtud ettepanekuid. Ma väidan, et vajalike ümberkorralduste tegemiseks põhiseadust muuta vaja ei ole. Põhiseaduse muutmise eesmärk on väga sageli võimu ümberjagamine. Ma ei küsi sellest tulenevalt, kas Eestis oleks vaja võimu ümber jagada, aga ma küsin, kelle huvides võiks see võimu ümberjagamine olla. Kas Eestis on mõned mõjukad grupid,

kellel enda arvates pole võimu piisavalt ja kes arvavad, et neile peaks nende põhiseaduse muudatuste tulemusena võimu juurde tulema?

11:57 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Vastus sellele küsimusele huvitab mind ka. Paratamatult, kui ma vaatan kogu seda protsessi ja neid ettepanekuid, kus sõnastatud probleem ja pakutud lahendus ei ole omavahel mitte mingis loogilises seoses, siis paneb see imestama. Ma kuulen arvamusi, et Eestis läheks näiteks majandusel paremini, kui riik tohiks käituda sõnamurdlikult, ehk õiguskindluse põhimõtet ei ole enam vaja. Minu teadmised ja kogemused, mida olen kogunud üle 20 aasta – need on küllap paljude teistega võrreldes väikesed, aga arvan siiski, et Eestis ja mujal märkimisväärsed –, ütlevad, et asi on ju vastupidi. Investeeritakse ikka sinna, kus on selge, et valitsemine on stabiilne, kus on õiguskindlus, et reegleid ei muudeta poolel teel ja sa saad oma majandusplaani teha, usaldades reegleid, mis on sulle ette antud. Mina pean seda väga vajalikuks. Mind paneb ka imestama väide, nagu ühtaegu oleks võimalik kasvatada peaministri ja valitsuse rolli ning Riigikogu rolli ja sinna juurde ka kohtu rolli. See annab kokku tublisti üle saja protsendi. Ma usun, et küllap nende ettepanekutega tehakse riigiõiguslikult veel tööd, aga kui tohib, siis ma ikkagi tahan üles kutsuda, et me kulutaksime energia ja aja nende probleemide lahendamisele, millest sõltub Eesti tulevik ja Eesti inimeste heaolu.

11:58 Esimees Eiki Nestor

Valeri Korb, palun!

11:58 Valeri Korb

Aitäh, lugupeetud proua õiguskantsler! Paljud küsimused, mille esitasid ettekandjatele minu kolleegid, olid seotud põhiseadusega. Mulle näib, et meil on päris hea riigidokument, mille nimi on põhiseadus. Ma tahan mõelda ja ma mõtlengi tõsiselt sellest, et riigireform nüüd toimub. Võrrelge ajaga poolteist aastat või aasta tagasi: haldusreformiga on kõvasti tööd tehtud, maakondade kaotamine jne. On vaja edasi minna, võtta ja teha, mitte rääkida sellest, et meil ei ole võetud vastu otsuseid selle riigireformi teostamiseks. Kas ma eksin?

11:59 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Minu arvates te ei eksi. Kui oleks aega, siis kordaksin veel kord seda, mida mulle rääkis Hent Kalmo reformivaimustusest 1920. aastatel ja 1930. aastate alul.

11:59 Aseesimees Enn Eesmaa

Andres Herkel.

11:59 Andres Herkel

Aitäh, härra juhataja! Austatud õiguskantsler! Mulle meeldis, et te oma ettekande lõpuosas tõite välja terve rea lahendusi selle kohta, mida avalikus halduses tuleks muuta. Kahjuks ei ole ma päris kindel, et neid teie pakutud lahendusi ka tegelikult rakendatakse või isegi menetletakse. Ma küsin siis sedaviisi: milliseid järeldusi teie tähelepanekute põhjal nendest osutatud probleemidest on tehtud? Kas seda mõõdikute kultust on nüüd tagasi tõmmatud? Kas on mingeid märke, et sihtasutustesse viidud tegevused tuuakse ministriumidesse tagasi? Kas euroraha kasutamisel ilmneb arukamaid lahendusi? Kas seda valdkonda korrastatakse? Jne.

12:00 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Arvan, et on häid arenguid, aga arvan ka, et kaugeltki mitte nii palju, kui oleks tarvis. On asutusi, keda eeskujuks seada. Loodan, et mu oma ametkond kuulub nende hulka. Tean, et on võimalik keskenduda lahendamisele, keelata majas ära menetlemine, lühendada tähtaegu, teha samasuguse või vähema hulga inimestega vähemalt niisama palju ja vähemalt samas kvaliteedis tööd. On veel palju teisi selliseid asutusi. Aga ma arvan, et edu võti sõltub, head Riigikogu liikmed, teist, teie nõudlikkusest ministrite suhtes ja mõistagi ministritest oma valitsemisala juhtidena. Ma väga loodan, et ka

Rahandusministeeriumi väga andekad ja mõistlikud ametnikud suudavad ilma kampaaniata, ilma rumalusteta vaadata eelarved üle, vürstiriigikestele piiri panna ja võidurelvastumist oluliselt piirata. Nii et mina loodan küll, et asi sujub. Selles plaanis on ka ettevõtjate surve erakordselt teretulnud.

12:01 Aseesimees Enn Eesmaa

Toomas Paur.

12:01 Toomas Paur

Hea juhataja! Austatud ettekandja professor Ülle Madise! Põhiseaduse muutmine eeldab Riigikogus 67+ häält. Kas teie arvates võib see asjaolu saada takistuseks plaanitavale riigireformile?

12:02 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Ma loodan, et põhiseaduse muudatusi, mida Eesti riigis vaja ei ole, mis ei ole läbi kaalutud ja mis võivad anda soovitud hoopis vastupidise tulemuse, ei võeta vastu just nimelt sellepärast, et tahetakse oma riigile head.

12:02 Aseesimees Enn Eesmaa

Peeter Ernits.

12:02 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja! Küsida võiks palju, aga ma küsin konkreetselt: amet, kui palju maksumaksja seal palka maksab ja vastutus. Kas see on normaalne, et Eesti Vabariigi peaminister saab maksumaksjalt vähem palka kui Maanteeameti peadirektor, Veeteede Ameti peadirektor ja Sotsiaalkindlustusameti peadirektor, kui nimetada paari ametit? On see teie meelest normaalne?

12:03 Õiguskantsler Ülle Madise

Täna küsimuse eest! See otsus on, austatud Riigikogu, teie kätes. Ja see, et on toimunud selline palgaralli, on üks omaaegse *new public management*'i viletsatest järelmõjudest.

12:03 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, Helmen Kütt!

12:03 Helmen Kütt

Aitäh, lugupeetud eesistuja! Austatud õiguskantsler, kõigepealt suur tänu lihtsalt ja selgelt esitatud põhimõtete ja seisukohtade eest! Minu küsimus tuleneb aga sellest, et suur reformimine, mis esmapilgul vaadates tegeleb sellega, kuidas raha kokku hoida, võib tihtipeale viia selleni – raha kokkuhoidmine ei ole ju iseendast paha eesmärk –, et nendel inimestel, kelle jaoks neid reforme tehakse, muutub teenuse kättesaamine bürokraatlikumaks ja tegelikult on ka saavutatav edu väiksem. Milline teie seisukoht on? Te oma väljaütlemistes tõite esile ka Euroopa Liidu raha ja makstavate toetuste teema. Selle raha lõppemiseks või vähenemiseks valmistumine on eri ministeeriumides väga erineval tasemel ja selle ees on väike hirm.

12:04 Õiguskantsler Ülle Madise

Suur tänu! Kui euroraha osatakse taotleda ja kasutada mõistlikult, on sellest ääretult palju kasu, näiteks hooldekodude ja koolide renoveerimine, veesüsteemid ja kanalisatsioonid, vajalikud teed vajalikus kohas jne. See kõik on väga hea. Minu kriitika puudutas neid kohti, kus on mõeldud välja projekt või tohtu rahvas kanditud välja mõnda sihtasutusse tegema projekte, selleks et seda raha ära kasutada. Põhiseadusest vigade otsimine on ju täpselt samasugune projekt euroraha ärakasutamise eesmärgil. Selle jaoks on miskipärast andnud ka riik veel sadu tuhandeid iga aasta juurde. Samamoodi on tehtud hulk loogiliselt üsna raskesti struktureeritavaid probleemkomisjone, rühmakesi ja üksusi, kõik euroraha ärakasutamiseks targa valitsemise sildi all. See ongi paradoks. Sealt on tulenenud vist küll kõige rohkem rumalaid otsuseid selle 25 aasta jooksul kokku. Ma arvan, et see summa ei ole võrreldes ülejäänud eurorahaga väga suur, aga kahjuks siiski märkimisväärne. Nii et, esiteks, seda raha tuleb kasutada targalt. Teiseks, see märkus on täiesti õige. Ma väga tänan nende sõnade ja selle hoiaku eest. Minu

meelest peaksid kõik reformid ja kulutused lähtuma esiteks sellest, et Eestis oleks inimestel hea elada, ja teiseks sellest, et siin heaolu järjest kasvaks. Me peame lähtuma inimesest ja looma sellise elukeskkonna, et siin tahetakse olla, siia tahetakse tulla ja siin tahetakse maailma kõige paremat riiki välja mõelda.

12:05 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud õiguskantsler, tänan teid ettekande ja küsimustele vastamise eest! Aeg küsimuste esitamiseks, mis oli ette nähtud meie kokkuleppe kohaselt, sai ümber. Ma tänan ka kõiki teisi ettekandjaid, kes meile täna esinesid! Asume – jälle meie oma kokkuleppe kohaselt – läbirääkimiste juurde. Kõigepealt saab sõna riigireformi arengusuundade väljatöötamise probleemkomisjoni esimees Tanel Talve. Kolm minutit juurde, palun!

12:06 Tanel Talve

Lugupeetud istungi juhataja! Austatud külalised! Head kolleegid! Ma alustan tänusõnadega. Kõigepealt aitäh eelkõnelejatele ja mitte ainult tänaste sõnavõtte eest, te kõik olete andnud suure sisulise panuse meie erikomisjoni töösse, mille eesmärk on ju sõnastada parlamendi otsuse eelnõu riigireformi põhialuste kohta. Oma panuse on andnud veel terve hulk inimesi: ettevõtjad, teadlased, kodanikuühiskonna eestvedajad, poliitikud, rahvusvahelised eksperdid. Oleme komisjoniga kokku kogunud ka mitmete organisatsioonide soovitusel ja saanud sisendit, alates külaseltside arengukavadest kuni erakondade valimisprogrammideni välja.

Tänu sellele paljude inimeste pikaajalisele, intensiivsele ja laiapõhjalisele tööle on nüüd Riigikogus valmimas riigireformi põhialuste otsuse eelnõu kavand, mis peab paika panema peamised printsiibid, millest riigi pidamist reformides tuleks lähtuda. Me püüame konkreetsemalt sõnastada meie riigivalitsemist puudutavaid tähtsaid põhimõtteid, mida muudest seadustest, arengukavadest ja dokumentidest sõnaselgelt ei leia ja mis võiksid meid n-ö õigel teel hoida. Mõned märksõnad: inimesekesksus, halduskoormuse vähendamine, tõhus riik, kohanemisvõimeline riigiorganisatsioon. Nendest kavandatud punktidest on minu arvates üks tähtsamaid punkt nr 1, mis riigireformi ja hea halduse põhialuste kavandis kirjas on, see ongi seesama inimesekesksus. Selles kavandis öeldakse järgmiselt: "Tähelepanu ja vahendid suunatakse eelkõige inimestele teenuste pakkumiseks ning nende elus tekkivate probleemide lahendamiseks. Iga uut muudatust või lisategevust alustades ja ka selle kestel lähtutakse muudatuse või tegevuse vajalikkusest ning kasust nii üksikisikutele kui ka ühiskonnale tervikuna." Oleme jõudnud ka järeldusele, et põhiseaduse aluspõhimõtteid ei tuleks muuta. Riiki reformides peame jätkuvalt lähtuma parlamentaarsest demokraatiast, õigusriigi põhimõtetest, võimude lahususest ja tasakaalustatusest. Meie otsuse eelnõu kavandis on kirjas kõige olulisemad põhimõtted, mis ei lammuta Eesti riiki ära, vaid aitavad seda veel paremaks teha. Vahelduseks ei ütle seadusandja inimestele, mida nemad peavad tegema ja kuidas käituma, mis on keelatud ja mis lubatud, vaid ütleb, kuidas peame käituma riiki juhtides ja hallates meie ise siin Riigikogus, ning kuidas peab käituma ka kogu avalik sektor.

On selge, et ühiskond ootab meilt, rahvaesindajatelt, hea riigivalitsemise aluspõhimõtete sõnastamist, millele saab täitevõim üles ehitada juba konkreetseid tegevuskavade ja strateegiad. Selge on ka see, et see saaks Riigikogus olema suur kompromiss, laiapõhjaline kokkulepe, mis edaspidi loodetavasti kehtib parasjagu võimul olevast valitsuskooalitsioonist olenemata. Veel kord rõhutan, et Riigikogu saab ette anda põhilised printsiibid, täpsem tegevuskava ja lahendused jäävad täitevõimu ülesandeks. Teid, head kolleegid, kutsun siiski üles veelgi aktiivsemalt arutlema meie endi, st parlamendi rolli ja arengu üle. Ka Riigikogu ise peab ajaga kaasas käima. Meie probleemkomisjon on teema tõstatanud oma istungitel ja mõttetalgutel. Ka tagasiside Riigikogu fraktsioonidelt – siinkohal suur tänu kõikidele fraktsioonidele, kes komisjoni kirjadele on vastanud – näitab, et vajadust tuntakse Riigikogu võimekuse ja ekspertiisisuutlikkuse suurendamise järele, et tagada kvaliteetne parlamentaarne järelevalve ja õigusruumi kvaliteet ning olla ka tasemel partner dialoogis täidesaatva võimuga.

Head sõbrad! Paljud organisatsioonid, kogukonnad, eksperdid, aga ka mitmed valitsusasutused ja rahvusvahelised organisatsioonid on teinud väga palju tööd uute valitsemismudelite, riigireformi, riigi innovatsiooni ja muude teemadega, et meie riigi valitsemine oleks kokkuvõttes tõhus ja jõukohane, et meie armas Eesti oleks ikka jätkusuutlik ja edukas ning siin elaksid õnnelikud inimesed. Kutsun ka teid, head kolleegid, üles näitama riigimehelikkust ja andma oma sisuline panus riigireformi põhialuste sõnastamisel siin Riigikogus ja otsuse vastuvõtmisel.

Mul on nüüd siin kirjas, et tänan tähelepanu eest, aga kuna mul on mõni sekund veel aega, siis ma kasutan võimalust isikliku arvamuse väljendamiseks selle kohta, millele me minu arvates võiksime siin riigis kõik koos võib-olla rohkem tähelepanu pöörata. Ma arvan, et me peaksime rohkem tähelepanu pöörama tootlikkuse kasvule, mis tuleneb tehnoloogia arengust, suuremast haritusest ja innovatsioonist ning mis võimaldaks vähemate inimestega toota rohkem lisandväärtust. Konkreetsem ettepanek võiks olla ühiskondlik kokkulepe, et me viime Eesti avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse investeringud 1%-ni SKT-st ja hoiame neid sellel tasemel, samamoodi nagu me oleme teinud kaitsekulutustega. Nüüd aga tänan tähelepanu eest!

12:12 Aseesimees Enn Eesmaa

Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel Külliki Kübarsepp, palun! Kolm minutit juurde.

12:12 Külliki Kübarsepp

Head vaprad saali jäänud saadikud! Ma aplodeerin kõigile neljale ettekandjale! See oli, ma arvan, üks õnnestunumad arutelusid, mida me siin oleme kuulnud. Aitäh! (Aplodeerib.)

Riigireformi mõiste on selle aja, vähemalt viimase kümne aasta jooksul, kui me seda intensiivselt kasutanud oleme, deformeerunud. Seetõttu ma tajun, et eks me isegi kõik räägime sellest erineva arusaamisega ja kui erinevast mõistest. Me oleme riigireformi probleemkomisjonis lisaks enda, saadikute aruteludele pidanud ka laiema ümarlaua, käinud Soomes, vaadanud, kuidas seal parlament töötab. Üks suur järeldus, mille ma välja tooksin, on see, et meil puudub eesmärkide seadmise oskus. Me räägime, et me vajame mingisuguseid reforme, kuid me ei tea, mille nimel.

Jah, õiguskantsler vuristas ette põhiseaduses, meie suures visioonis toodud eesmärgid: rahvana püsima jäämine keeleliselt, kultuuriliselt jne. Aga see on muutunud sõnakõlksuks, me ei hoia seda hinges ja südames. Täna võin ma mitme ettekande põhjal öelda, et alaeesmärk, kuidas seda suurt põhiseaduses ettekirjutatud eesmärki võiks saavutada, on väärtuste ja hoiakute muutus. Jah, seda ei saa teha traditsiooniliselt, seaduseelnõude kaudu, kuid me saame väljendada meie hoiakute muutust kas või seaduste menetluse abil. Näiteks, kui me tahame ühte muudatust esile kutsuda, siis kas me selle ühe muudatusega saame vähemalt kaks, kolm või neli lollust ära kustutada? Või kui me näeme probleemi, siis kas me üldse peame alustama eelnõude muutmisest? Kas me saame muutust esile kutsuda suhtumist muutes, iseeneslike lahenduste otsimistega? Või kui me tõesti leiame, et on vaja kindlasti seadust muuta, kas me siis oskame pakkuda alternatiive või meil on ainult üks programmiline lahendus, mis on valimisprogrammis suures segaduses välja käidud, ja me ei näe ühiskonnas olemasolevaid võimalusi?

Ma väidan, et selle tagajärjeks on see, et me elame olevikus, aga me ei ela tulevikus. See ongi meie reformimise üks suur miinuseid, et me ei näe tulevikku. Ma arvan, et see on ka põhjus, miks me ei saa täna rääkida ühiskondlikest väärtusmuutustest, me ei saa rääkida motiveeritud kodanikust. Ma arvan, et motiveeritud kodanik võiks olla üks meie eesmärke. Kui inimene teab, et ettevõtluskeskkond on selline, et see soosib tema plaanide realiseerimist, siis ta ka mõtleb perele, tulevastele ja järgmistele põlvkondadele, mis on meie ühiskonnas probleem nr 1. Aastaks 2100 on meie rahvaarv vähenenud poole miljoni võrra. Seetõttu peame juba täna teadvustama ühte alaprobleemi: me ei jõua seda riiki üleval pidada. Siin ongi üks lahendusi, mida ka ettekandjad on välja toonud: motiveeritud kodaniku keskne valitsemine. Ma arvan, et see aitab lahendada osa meie probleemidest. Meil ei ole vaja reguleerida kõike kesktasandilt. Inimesed on võimelised ise kõike muutma, aga see eeldab meie poolt usaldust, paindlikkust ja võimaluste andmist. Täna me kardame, sest me oleme eelmise riigikorra mõtlemises kinni. Meil on vaja reguleerida, reguleerida, reguleerida, sest nagunii meie usaldust kuritarvitatakse. Olenemata keskkonnast kuritarvitusi on, seda me peame möönma. Aga see ei ole kindlasti domineeriv.

Meie ühiskonnas on veel üks mure, mida ma olen täheldanud ka väiksemates organisatsioonides osaledes: kõike, mis on lubatud, tahetakse ka kirja panna. Ma arvan, et seda ei pea tegema. Ei pea kirja panema, mis on hea valitsemise tava või hea menetluse tava või kuidas ühte või teist asja lahendada. Ma arvan, et kõiki neid asju ei pea kirja panema.

Natukene ka sellest, mis teeb murelikuks meie probleemkomisjoni tegevuses. Meil on seal esindatud kuus erakonda ehk kõik fraktsioonid. Me oleme teinud tööd kahe lahendusega. Esimene lahenduspakett on selline, mis jätabki meid pidevalt reformina, reformimise ja reformimise, sest seal oligi ette nähtud nii, et kulutame, kulutame ja kulutame raha järgmistele tegevustele, mis veel reformiks,

reformiks ja reformiks järgmisi tegevusi.

Teiseks on lahendus, millega te olete ka tutvunud ja mis räägib meie üldprintsipiidest ehk meie väärtushinnangute muutustest. Aga eile ma koosolekul tundsin, et me vist ei jõua selle paberiga ka kuhugi. Miks? Ma tunnetan koalitsioonipartnerite ebakindlust, sest et äkki nad peavad enda mõtlemist muutma. Muide, võimu on ju lihtsam omada siis, kui on olemas väga selged reeglid, mida saab kirjatähe abil taga ajada. Aga see ei ole ju see, mis viiks meid väärtuste muutumisele, mis tekitaks motiveeritud kodaniku, sest kodanik näeb, et talle püütakse ikka kotti pähe tõmmata.

Minu üleskutse on see: palun lõpetame need poliitilised mängud ära ja astume sammu edasi!

Tunnistagem: me oleme kummitempel ka riigireformi mõttes, sest meil ei ole isegi seda infot, mida ministeeriumides tegelikult tehakse. Ümarlaudadel olen ma kohtunud mitme ministeeriumi esindajatega. On selgunud, et riigireformi raames juba muudetakse menetlemist ja suhtumist, otsitakse kokkuhoiukohti. Neid näiteid on, aga meie ei ole seda infot saanud, me oleme nagu järeljooksjad, sabasjooksjad. Palun, ärme tõmbame nüüd seda võimalust ka maha! Me paneme järjekordselt ise bloki peale!

Vabaerakond on esitanud Riigikogule väikseid riigireformi detaile, mis kas ei ole veel komisjonide või suure saali menetlusse jõudnud või on nende esimene lugemine lõpetatud ja nad on sahtlisse jäänud. Kõige esimene neist oli see, et erakondade riigieelarvelisi vahendeid tuleb vähendada poole võrra. Eesmärk on just see, et me ei muutuks riigilt saadavate vahendite tõttu mugavaks ega suhtleks oma valijatega. See on üks oluline reformimise koht, millel on ka mõõdik. Teine asi, mille me värskest esitasime: alustame Riigikogu liikmete kuluhüvitiste vähendamisest. Kolmas asi, mille ma välja toon: lõpetada dubleerivate ministriametite pidamine ühes ministeeriumis, sest sealne võimuvõitlus, kumb on selles ministeeriumis aseminister ja kumb peaminister, ei vii meid edasi. Loodame, et me jõuame sammukesegi edasi selles keerulises reformimise maailmas. Aitäh!

12:20 Aseesimees Enn Eesmaa

Arto Aas Eesti Reformierakonna fraktsiooni nimel.

12:21 Arto Aas

Austatud külalised! Head ametikaaslased! Ma tahan alustada väikesest tagasivaatest. Riigireformi teema ja mõiste kerkis laiemal avalikkusel umbes neli aastat tagasi, kui Jüri Raidla ja teised hakkasid reformi vajalikkusest rääkima. Toona oli üks põhiteemasid haldusreform, mis oli ligi 15 aastat tegemata olnud. 2015. aastal ametisse astunud valitsuse üheks prioriteediks said haldusreform ja teised uuendused. Hea meel on tõdeda, et tõepoolest võttis 2016. aastal seesama Riigikogu koosseis selle seaduse ka vastu. Vaadates, mis tegevused veel valitsuse tegevuskavas on või mis meil komisjonides kavas on, siis mulle tundub küll, et võib sellele, XIII Riigikogu koosseisule juba õnne soovida, et see kõige olulisem otsus riigi reformimise seisukohalt on juba juunis 2016 vastu võetud ja kaks valitsuskoosseisu on selle ellu viinud. Neile, kes ei ole haldusreformi lähemalt jälginud, võin kinnitada, et tegelikult arutati selle reformi raames ka rahastamisküsimuste ning funktsioonide üle ja muudeti neid. Tõsi, need muudatused ei olnud nii revolutsioonilised kui ühinemisprotsess.

Aga tegelikult sai 2016. aastal valmis ka üks riigi ülesannete analüüs. See tol hetkel väga palju tähelepanu ei saanud, aga tuleb tunnistada, et see oli päris hea dokument, vähemalt kümnekonnas valdkonnas tehti konkreetseid ettepanekud, mida tuleks teha. See dokument on selles mõttes kvaliteedimärgiga, et ka uus, Keskerakonna juhitud valitsus on sealt üle võtnud oma reformid või algatused, alates maavalitsuste reformist. Tõsi, väga paljud nendest tegevustest on toppama jäänud ja see ongi kõige kurvem. Riigireformi protsessi jälginuna võin öelda, et minu arvates ongi põhiline probleem see, et ei ole fookust, ei ole selget eesmärki. Poolteist kuni kaks aastat on pigem toimunud protsesside aeglustumine, ei ole olnud mitte mingit uut lainet. Need hädad peegelduvad ka selles riigireformi probleemkomisjonis, aga sellest võib-olla mõne sõnaga kõne lõpus.

Nii et tegelikult on ka selle koosseisu ajal juba päris palju tehtud. Minugi soov edasist arutelu silmas pidades on see, et me loobuksime üleliigsest loosunglikkusest ja paatosest – täpselt need mõtted, mis täna ka pea kõikide esinejate sõnavõttudest läbi käisid –, väldiksime asendustegevusi ning ebarealistlike, läbikaalumata, isegi argumenteerimata ettepanekutega tegelemist. Ka meie Reformierakonnas arvame, et Eesti Vabariigi põhiseadus on suurepärase dokument, see on meid siiani väga hästi teeninud ja teenib edasi. Igasugused muudatused peavad olema väga-väga hästi läbi kaalutud, läbi mõeldud ja laia konsensusega. Kui me tahame kiireid muudatusi, siis põhiseaduse taha

ootama jääda ei tasu nagunii. Põhiseaduse muudatused tuleks heaks kiita kahes Riigikogu koosseisus ja need tuleks hiljem ka konkreetsetesse seadustesse raiuda, mis tähendaks, et aastani 2023 või 2024 ei tee me mitte midagi. Kas meil on tõepoolest põhjust viis-kuus aastat oodata, et saaks mõne pügala põhiseaduses ära muuta? Ma arvan, et meil on väga palju käegakatsutavaid reaalseid tegevusi, mis ei pea põhiseaduse taga ootama.

Nii et meie ootame sellest protsessist, rääkides riigivalitsemise reformist, nii komisjonis kui ka valitsuse tasandil rohkem konkreetset, reaalseid tegevusi, vähem vahtu, konkreetset vastutust, ajakava, eelarvet ja tõepoolest ka mõõdetavaid tulemusi. Igaüks, kes on vähegi juhtimise või suurte protsessidega kokku puutunud, teab, et kui ei ole mõõdetavaid tulemusi ega konkreetseid eesmärke sõnastatud, siis ei jõuta kunagi kohale.

Palun kolm minutit juurde!

12:25 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun! Kolm minutit juurde.

12:25 Arto Aas

Mina küll ei taha, et see riigireformi arutelu ja olemus muutukski selliseks lõpmatuks, venivaks, laiaks, suureks pilveks või massiks või vooks, millel pole otsa ega äärt. Sellisel juhul kaob igasugune mõte ja loogilisus sellest protsessist ära.

Me võiks pöörduda tagasi nendesamade vanade analüüside, vanade ettepanekute juurde või vaadata, mis on kirjas valitsuse riigireformi kavades. Alustuseks lihtsad asjad: vähem riigipalgalisi, vähem struktuuriüksusi, ameteid, allasutusi, vähem regulatsioone, halduskoormust, väga sihikindel uute tehnoloogiate kasutuselevõtt. Need on need kohad, kus käegakatsutavad tulemused on üsna kiirelt saavutatavad. Vaatame kas või Maksu- ja Tolliameti näidet: teenus on läinud paremaks ja seda osutatakse poole väiksema koosseisuga. Mõtleme, mis meil on tegemata. Näiteks, kui palju on asutusi, mis tegelevad transpordiga? Ühistranspordiga tegeleb Eestis vist viis või seitse asutust. Miks neid nii palju on? Meil on täielikult toppama jäänud eurorahaga tegelevate asutuste reform, neid asutusi, mis jagavad euroraha, on vähemalt üheksa. Enamik nendest, mille nimesidki siin saalis kõik ei tea, on suuremad kui ministriumid, seal töötab sadu inimesi, kokku on neid töötajaid tuhandeid. Nii et need on need reaalsed sammud, millest minu arvates võiks pihta hakata, et riigireformil oleks ka mingi praktiline käegakatsutatav väärtus ja sisu, et me saaks aru, millest me räägime, et fookus läheks teravamaks või läheks vähemalt mingisse kohta.

Lõpetuseks jõuan ma tagasi riigireformi probleemkomisjoni juurde ja selle dokumendi juurde, mida praegu ette valmistatakse. Ega see protsess iseenesest pole kahjulik olnud, aga kui vaadata, kui kaugele on jõutud poolteise aastaga, siis on näha, et ega see tulemus midagi silmapaistvat ja erilist ka ei ole. Tõepoolest, üks dokument, üks *draft* on valmis. Kahjuks ta ei tule, aga ma arvan, et on väga suur küsimärk, kas ta ka realsust mõjutab. Me räägime väga ilusate sõnadega – inimesekesksus, hea seadusloome ja väiksemad regulatsioonid –, aga kui me vaatame, mis realselt valitsuse ja Riigikogu tasandil toimub, siis näeme, et nendest põhimõtetest ju kinni ei peeta. Mina küll ei ole nii naiivne, et ma usuks, nagu see muutus saabuks üleöö. Nii et see tänane debatt oli hästi huvitav ja kasulik – kindlasti suur tänu kõikidele esinejatele! –, aga õhku jääb ikkagi küsimus, kas see kõik ka pildi selgemaks tegi ja fookus paika sai. Nii et meie poolt riigivalitsemise reformidele roheline tuli, aga rohkem konkreetset tuleks kindlasti abiks. Aitäh!

12:28 Aseesimees Enn Eesmaa

Eesti Keskerakonna fraktsiooni nimel võtab sõna Helmut Hallemaa. Palun! Kokku kaheksa minutit.

12:29 Helmut Hallemaa

Austatud ettekandjad! Austatud aseesimees! Head kolleegid! Kõigepealt muidugi Eesti Keskerakonna fraktsiooni nimel suur tänu kõigile ettekandjatele! See on väga oluline sisend riigireformi ja hea halduse aruteludesse ja lisandus sellele. Me näeme, et riigireform ja hea haldus on lai, kogu rahvast ja riiki puudutav valdkond, teema ja asi ning nii peab seda kindlasti käsitlema. Meie arvates peab käsitlema riigi tasandi halduse parandamist, kindlasti ka kohalike omavalitsuste ja kohaliku tasandi halduse tõhustamist, haldusreformi, aga veelgi olulisemana kõigi avalike teenuste võimalikult heal tasemel osutamist ja nende parema kättesaadavuse tagamist, kindlasti ka meie enda ehk Riigikogu töö

tõhustamist.

Hea halduse alus ja eeldus on riigi ja kogu avaliku sektori ning riigi kodanike, kõigi elanike ja kodanikuühenduste tasakaalus suhted, koos tegutsemine sõna otseses ja sisulises tähenduses. Meie arvates peab riigireform olema ja on meie kõigi ühine asi. Seetõttu on see arutelu ainult tervitatav ning me täname kõiki panustamast ja sisendit andmast. Meil on väga hea meel ning me tervitame ja tunnustame mõttekodade, koostöökogude, sihtasutuste ja kodanikuühenduste vabal tahtel põhinevaid algatusi, kaasa arvatud viimasena tekkinud Riigireformi SA.

Kas riigireform on valmis, on tehtud, on täna siin küsitud. Kas selle osa, haldusreform, on valmis, on tehtud? Ja millal ja kas nad üldse saavad valmis? Minu meelest on võimalik vastata nii, nagu vastas Tallinna väravavaht Ülemiste vanakesele: nad ei ole valmis ja nad ei saa kunagi valmis. See on pidev protsess, täiustamise, tõhustamise ja paremustamise protsess. Ja aastate pärast me näeme, et me peame tegema veel ja veel olulisi asju.

Me vajame tarka reformi, tarka riigireformi. Minu arvates oli kõigil tänastel ettekandjatel sellesse lisada väga olulisi mõtteid ja sisendeid. Ma kõigepealt rõhutan emeriitprofessor Rein Taagepera mõtet nn asendustegevuste vältimise kohta. See on kindlasti oluline. Selline reform peab välistama ühe lauaga löömise. Toogem siin kas või paari aasta taguse näite, kui riigis püüti ametikohti numbrilises mõttes vähendada. Siis juhtus niimoodi, et Tartu Ülikooli Kliinikumis vähendati olulise tugiteenuse osutamist ja hakati seda palju kallimalt sisse ostma. Või see suur diskussioon, mis oli selle üle, kui alguses hakati autoregistrikeskuste asjus maakondades nn vales suunas liikuma.

Kindlasti peab riigireform olema rikas reform. Me peame arvestama erinevusi, mitmekesisust. Eesti on hoolimata oma väiksusest kogu oma ulatuses väga erinev. Ma arvan, et siin on palju rohkem erinevusi ja riigireformis tuleb ka arvestada rohkem erinevusi kui erinevust Tallinna ja Harjumaa ning ülejäänud Eesti vahel, mida toodi viimati välja euroraha jaotamise arutelude kontekstis. Kindlasti peab riigireform olema tõhus, mitte niivõrd efektiivne ehk vaid astutavate sammude sendipõhine lugemine. Ta peab olema paindlik, meil ei saa ega tohi olla dogmasid, ja kui on vaja, siis tuleb väga kiiresti reageerida, väga kiiresti ka ümber mõelda. Muidugi peab riigireformi võtmesõna olema nullbürokratia. Minu meelest sobib siin metafooriks väga hästi akadeemik Jaak Aaviksoo mõte sahtli tühjendamisest. Ja kindlasti tuleb meil oma eeliseid võimendada, nagu tõi välja õiguskantsler professor Ülle Madise.

Tegelikult on üllatav, et siin ei räägitud üldse e-riigist. Minu arvates on päris õige see mõte, mida on viimasel ajal välja toodud, et e-riik, e-tiiger ehk digitiiger on meil uinunud, seda tuleb äratada, uuesti ergastada. See on oluline. See on väga oluline kordustaotluste ja -aruannete välistamisel, kindlasti just välistamisel, mitte nende arvu vähendamisel.

Väga oluline Eesti riigireformi kontekstis on kogu Eesti areng, mis meie, Riigikogu dokumendi eelnõus on sõnastatud kui kohanemisvõimeline Eesti. Nii riigi arengust kui ka riigireformi positiivsetest tulemitest peavad osa saama kõik Eesti piirkonnad, kõik Eesti maakonnad, kõik omavalitsused, kõik Eesti inimesed, sõltumata sellest, kus nad elavad. Minu arvates on selle reformi kontekstis üsna oluline või kõige olulisem tagada kõigile inimestele olulised põhiteenused nende elukohas kõikjal Eestis. Need põhiteenused on põhiseadusest tulenevad teenused: elu ja tervise kaitse, haridus, ka sotsiaaliigi tagatised.

Kindlasti on esmatähtis ettevõtluskeskkonna arendamine kogu Eestis. Mul on hea meel, et järgmise aasta ühe uurimissuunana on Riigikogu Arenguseire Keskus võtnud käsitlemise alla just regionaalse majanduse arengu võimalused kogu Eestis ehk suur-Tallinna majandus *versus* ülejäänud Eesti majandus. Kindlasti ei tohi riigireformi tulemusena jääda riiki kohapeal sisulises mõttes vähemaks. Me oleme riigi küllaltki õhukeseks hõõveldanud ja ma arvan, et hõõvliitöök ei ole enam võimalusi. Seda näitab kas või tänane päästeametnike väljasolek siin maja ees. Nende nõudmisi saab ainult toetada. Sama kehtib politsei ja paljude teiste turvalisust tagavate ametkondade kohta.

Kui nüüd rääkida riigireformi ühest osast, kohalike omavalitsuste reformist, siis ma arvan, et me oleme teinud ära ainult selle esimese osa ja alustanud haldusreformi esimesi sisulisi samme, sh tulubaasi taastamisel. Omavalitsuste eelarvete maht kogu riigieelarve mahust on meil 24–25%. Kui nüüd kõik need kokkulepitud või kokkuleppimisel olevad asjad hariduses ja ka sotsiaalvaldkonnas realiseerituks saavad, on see protsent 28–29. Aga Põhjamaades, mille poole me ju püüdleme, on omavalitsuste eelarvete kogumaht oluliselt suurem ja ka otsustusõigus on seal suurem: Soomes 42%, Rootsis 54% ja Taanis 62%. Nii et meie minekutee on veel päris pikk.

Ma siiski nõustun eelkõnelejaga ja ütlen ka, et me vajame ilmselt riigireformis teatud mõõdikuid, kas või sellepärast, et me ei räägiks erinevatest arvudest, kas vähendada pool, kolmandik või mis iganes, vaid

meil oleks kõigi oluliste osalistega kokku lepitud teatud liikumissuunad. Vabariigi Valitsusel on olemas riigireformi tegevuskava, mille eesmärk on tasakaalus, tõhus ja avatud riik, millel on neli suhteliselt lihtsat ja jälgitavat mõõdikut. Ma arvan, et see on üsna oluline.

Ma lõpetan meie enda töö tõhustamise vajaduse teemaga. Arvan, et meil on vaja muuta selle saali ja kogu maja strateegilist mõtlemist. Me peaksime saama senisest rohkem strateegilise mõtlemise keskuseks. Mulle väga meeldib – ja ma arvan, et siia võib üldistavalt võrdusmärgi vahele panna – SA Eesti Koostöö Kogu juhataja Teele Pehki rõhuasetus ja võrdlus arutleva demokraatiaga. See ongi üks osa arutlevast demokraatiast. Eeskujuks tasuks kindlasti võtta ka Soome kogemust. Soome Eduskunnas on juba 20 aastat töötanud parlamendi alalise komisjonina tulevikukomisjon, mis tegeleb strateegilise ja kaugele vaatava arengu planeerimisega. Ma arvan, et see on hea kogemus. Lõpetuseks: head, tõhusat ja armastatud Eesti riiki jätkuvalt meile kõigile! Riigireform ja hea haldus on ja saab olla vaid meie kõigi ühine huvi ja hool. Aitäh!

12:37 Aseesimees Enn Eesmaa

Eiki Nestor Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni nimel.

12:37 Eiki Nestor

Austatud juhataja! Head külalised! Kolleegid! Ma palun kohe ka lisaaga!

12:37 Aseesimees Enn Eesmaa

Kaheksa minutit kokku. Palun!

12:37 Eiki Nestor

Mulle teeb see arutelu head meelt mitte ainult seetõttu, et siin oli neli väga head ettekandjat. Alati, kui keegi tuleb siia väljastpoolt seda saali, on kuidagi natuke vaheldusrikkam või nii. See teeb head meelt teisest küljest ka seetõttu, et kõik, kes te olete elukutselistena poliitikat teinud, te teate, et kõik erakonnad uurivad, mis inimeste kõige tähtsamad probleemid on, et saaks oma sõnumeid paremini sättida. Kui te sealt ülevalt pihta hakkate, siis te jõuate kuskil seal alumise kolme viiru seas sellise sõnani nagu "demokraatia". See on iseenesest väga kurb pilt sellel lihtsal põhjusel, et niikaua, kuni see demokraatia meil käes on sellisel kujul, nagu ta on, on kõik hästi, aga siis, kui me talle tähelepanu ei pööra, kipub ta ära kaduma.

Loomulikult on vaja riiki edasi viia, on see siis reform, uuendus või mis tahes. Põhjus on eelkõige selles, et maailm meie ümber on muutuses. Kogu selle riigireformi minu meelest kaks võtmesõna on järgmised. Kõigepealt avatus, sest tänane maailm on avatud ja inimesed on rohkem informeeritud, mis tähendab, et riik peab olema samamoodi avatud, ta ei tohi olla mingi rusikas ja jõumees. Teine põhimõte on ka lihtne. Mis riik see siis on? See ei ole poliitikute riik, see ei ole advokaatide riik, see ei ole professorite riik, isegi kui nad on õigusteaduse professorid, see ei ole nende meeste riik, kellel on 10 000 eurot sihtasutusse panna – see on inimeste riik. See on selle riigireformi teine, nagu sisuline pool, et kelle jaoks me siis seda teeme.

Ma võtan kinni ilusast sõnast, mille professor Taagepera välja ütles: rahvareform. Ma pean ütleva, et minu meelest me hakkame ühest asjast, ühest vaeleusaamast rahvareformi käigus juba päris hästi jagu saama. Need vaeleusaamad mind hirmsasti segavad. Üks nendest on selline, et vaadake, kui Riigikogu koosseis 2015. aastal valiti, siis te tulite siia majja sisse, uks pandi väljastpoolt lukku ja te ei ole siit vahepeal ju välja saanud. See on see arusaam, et need 101 Riigikogu liiget ei tea üleüldse, mis elus toimub. Unustatakse ära, et teil on abikaasad, lapsed, vanemad, sõbrad, töökaaslased, trennikaaslased, kaaslased mittetulundusühingutes ja mis iganes ning te elate täpselt sedasama elu mis teised. Aga sellist pettekujutlust on püütud levitada. Eriti narr on kuidagi, kui siin Riigikogus aastaid olnud Riigikogu liige kirjutab sütitava artikli riigireformist ja üks tema mõte on see, et võiks muuta Riigikogu selliselt, et üks kolmandik oleks siin kogu aeg tööl ja ülejäänud käiksid iga nelja nädala tagant nappu vajutamas, et see siis kuidagi meeletult parandaks olukorda. Tegelikult on vastupidi, see suurendaks täitevvoimu võimu.

Mul on rahvareformi käigus teile veel üks ettepanek. Me võiksime ühest teisest imelikust arusaamast ka hakata paremini aru saama. Riigikogu esimees peab ütleva ka ebapopulaarseid lauseid. Kõige ebapopulaarsem lause, mida mul alati inimestega kohtudes tuleb öelda, on see, et mina ei ole teid, Riigikogu liikmeid, tööle võtnud, te olete siia valijate poolt valitud. Kui see teadmine veel pool aastat

peale valimisi ka olemas on, siis mida lähemale tulevad järgmised valimised, seda kindlamalt see kuidagi ära ununeb. Kui see oleks osa rahvareformist, et inimesed teaksid, et kui nad üks kord valisid, aga nad tunnevad, et nad eksisid, siis nad võivad järgmine kord valida kedagi teist, siis see oleks midagi, mille peal see riik püsib.

Riigikogust endast. Peale kõige muu, peale kuupjuure ja kõige muu on minu arvates oluline see väärtus, et meil on proportsionaalne valimissüsteem, mis annab võimaluse iga maailmavaate esindajatele, kellel on valimiste päeval viis protsenti toetust, siia saali saada. See on oluline, see on põhimõtteline. Nad ei pea olema platsil. Kui Riigikogu on väiksem, on ka kõige väiksem fraktsioon väiksem. Praegu on selle suurus teoreetiliselt viis inimest, siis on neli ja siis kolm. Hea küll, vähendame Riigikogu komisjonide arvu, seda võib ju teha, aga kolmekesi ikka mitte midagi ära ei tee. Teisisõnu, see viis on minu meelest kuidagi minimaalne number, mille korral võiks eeldada, et saadakse hakkama.

Riigikogu koha pealt on hoopis olulisem, et me suurendaksime seda osa, mis meil peaks olema, kui parlamentaarsest demokraatiast rääkida. Teisisõnu, ekspertide koha pealt ma leian, et Riigikogu komisjonide kõige kõrgem ametnik peab olema oma tasemelt, palgalt, oskustelt ja teadmistelt võrdne ministeeriumi kantsleriga, vähemalt ministeeriumi kantsleriga. Sinnapoole me peaksime pürgima. Selline häbilugu, et meile tehakse märkus, et kuskil seaduses on midagi põhiseadusvastast, ja Riigikogu otsustab, et nii ongi, aga siis me ei suuda eelnõu koostada, ei kõlba kuskile. Nii ei tohi olla! Nii et Riigikogu töö iseenesest peaks ka kindlasti käima koos nende reformi põhimõtetega, mille juurde kuulub just kõigepealt avatus.

Ja veel ma täiesti avalikult ja avameelselt ütlen nendele sihtasutuse meestele. Üks idee, mis teil seal on, on minu meelest eriti rumal. See on see peaministri võimutäiuse suurendamine, et saaks teine ikka mürts! lauale panna ja otsustada. See on demokraatiale äärmiselt ohtlik. Sellel lihtsal põhjusel, et kui meil praegu peaminister on kokkulepete sõlmija ja me nelja-aastase perioodi jooksul oleme keskeltläbi pidanud läbi saama kahe koalitsiooniga, siis peaminister, kes hakkab rusikaga lajatama, toob kohe kaasa uue koalitsiooni. Siis me enam kahe koalitsiooniga läbi ei saa ja siis juhtub see, mis juhtus kolmekümnendatel, kui inimesed tüdinesid igal aastal valimistel käimisest, kuna igasugune koalitsiooni lagunemine tähendas uusi valimisi. Siis ihkavad kõik kõva kätt. Vaat sellist olukorda pole vaja luua. Me soovime probleemkomisjonile edu ja toetame igati seda, et otsuse eelnõu saaks veel selle Riigikogu koosseisu ajal vastu võetud.

12:44 Aseesimees Enn Eesmaa

Mart Nutt, täna veel IRL-i fraktsiooni nimel. Ma ei ütle nii mitte sellepärast, nagu Mart Nutt muutuks, vaid sellepärast, et fraktsiooni nimi järgmisel nädalal muutub. Palun!

12:45 Mart Nutt

Austatud juhataja! Austatud Riigikogu liikmed! Austatud arutelust osavõtjad, esinejad! Jagan varasemate kõnelejate öeldud seisukohta, et kõik ettekanded olid väga tugevad. Ma julgen öelda, et tänane arutelu on olnud võib-olla oluliste riigielu küsimuste aruteludest üks asjalikumaid üldse. Nii et see on kindlasti ülimalt vajalik arutelu. Ma arvan, et küsimused riigi enda töö ja tuleviku kohta võiksid olla regulaarselt arutelul, ei pea sugugi olema niimoodi, et me maksimaalselt üks kord koosseisu jooksul ja võib-olla isegi mitte iga koosseisu ajal selle teema juurde pöördume.

Mida ma selle riigireformi raamistiku kohta siiski tahan öelda? Esmalt seda, et ühiskond on pidevas arengus ja seetõttu on ka vajadus ühiskonnakorraldust muuta pidev. Küsimus on selles, mida see ühiskonnakorralduse muutmine tähendab. Kas me vaatame seda pideva protsessina või me vaatame seda mingisuguse revolutsioonina, nii nagu 1933. aastal? Siis leiti, et parlamentaarne demokraatia enam ei sobi, kuna see on muutunud parteide lehmakauplemiseks, et kehtestame mingisuguse väga tugevalt tsentraliseeritud võimu ja siis tuleb õnn meie õuele. Noh, milline see õnn oli, seda me teame. Ma arvan, et niisugused asjad peaksid tegema meid ettevaatlikuks ka tulevikus.

Mulle meenub, et Soomes oli 1980. aastate alguses väga pikk arutelu, mille keskmes oli *rakennemuutos* ehk eesti keeles struktuurimuudatus. See oli kampaania. See oli kampaania, millest kõik rääkisid, aga ühel ilusal hetkel, kui keegi ajakirjanik küsis arutelu käigus, et öelge, mis asi see *rakennemuutos* on, siis keegi ei osanud vastata. See oligi kampaania. Kõige halvem, mis juhtuda võib, on see, kui see riigireform meil kampaaniaks muutub.

Nagu ütlesin, ma olen päris põhjalikult vaadanud neid ettepanekuid, mida on selle riigireformi raames tehtud. Ütlen ausalt, et nende hulgas on väga asjalikke. Ma arvan, et me leiame üksmeele, et neid läbi

viia. Aga on ka ettepanekuid, mis, ma arvan, ei ole väga hästi läbi mõeldud. Nii et mina ei julgeks võtta puhta kullana kogu seda n-ö tervikut. Ma arvan, et siin on teemasid, millega me peamegi pidevalt tegelema, aga sellesse, et me võtame mingisuguse suure paketi, läheme rahvahääletusele ja tekitame niimoodi teistsuguse riigi, ma eriti ei usu. Ma arvan, et see ei ole tegelikult eriti mõeldav. Demokraatia juurde kuuluvadki eriarvamused. Eeldada, et me leiame väga suure üksmeele kõikides nendes küsimustes, on minu arvates suhteliselt naiivne. Me seda kindlasti ei leia, aga ma arvan, et me leiame piisava üksmeele olulistest küsimustes, selles, mida riigis on vaja läbi viia.

Nüüd põhiseaduse ja põhiseaduse muutmise teema. Me teame, kui keeruline on põhiseadust muuta, sest on vaja väga suurt üksmeelt selle läbiviimiseks. Ja jumal tänatud! Ma arvan, et me oleme Eestis pääsenud väga paljudest jamadest seetõttu, et meil on põhiseadust väga keeruline muuta. Selles küsimuses, ma arvan, on samuti. Ma ei ole arutlenud kõigi oma kolleegidega teemal, kui palju on valmisolekut ja soovi põhiseadust muuta. Minul seda soovi ega valmisolekut ei ole ning mulle tundub, et suur osa kolleegidest mõtleb samamoodi. Mis järeltulema sellest? Ma teen selle järeltulema, et kui me nüüd selle riigireformi raames keskendume põhiseaduse muutmisele, siis läheb aur valesse kohta ja neid asju, mida on vaja ja võimalik muuta, me võib-olla ei suudagi muuta.

Nii et minu üleskutse on tegeleda reaalse, sisuliste küsimustega, lähtudes sellest, mida on konkreetset vaja teha, ja mitte keskenduda teemadele, mida tegelikult muuta vaja ei ole ja mis viivad meie tähelepanu pigem kõrvale sellest, millega on vaja tegeleda. Aitäh!

12:49 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud Riigikogu, tuletan meelde tänase istungi algust. Probleemkomisjon tegi ettepaneku vajadusel pikendada tänast istungit kuni päevakorrapunkti ammendumiseni, vähemalt tänases aegruumis, kuid mitte kauem kui kella kaheni. See tähendab, et me peame seda hääletama.

Panen hääletusele probleemkomisjoni ettepaneku pikendada tänast istungit, kuid mitte kauem kui kella kaheni. Palun võtta seisukoht ja hääletada!

Hääletustulemused

Ettepaneku poolt oli 25 saadikut, vastuolijaid ja erapooletuid ei olnud. Seda on pillavalt rohkem kui kahekolmandikuline häälteenamus nende hulgas, kes on kohal. Me jätkame tänast istungit, kuid lõpetame kindlasti kell kaks. Jüri Adams, palun!

12:52 Jüri Adams

Härra istungi juhataja! Lugupeetud rahvaesindajad! Ma pean tunnistama, et ma tunnen ennast täna teatud moel lõhestatud isikuna, peaaegu skisofreenikuna, sest osa aega ja mõnda kõnet kuulates tundus mulle, et ma olen seal, kus ma peaks nominaalselt olema, nimelt iseseisvas Eesti riigis 21. sajandil, aga osa aega mulle tundus, et ma olen ikka veel Nõukogude Liidus, Nõukogude Liit ei ole lagunenu ja kõik asjad, mis olid siis, elavad edasi.

Ma püüan siit mõne kujundiga edasi minna. Noores põlves juhtusin ka mina lugema Ameerika ulmekirjaniku Ray Bradbury raamatuid, millest on väga palju õppida. Üks tema juttude seeria oli selline, kus peategelane oli Marsilt pärit olend, kellel oli selline omadus, et igaüks, kes temaga suhtles, nägi temas midagi erinevat, nimelt seda, mida ta ise näha tahtis. See on päris hea kujund riigireformi termini kohta. Meil räägivad sellest väga paljud inimesed ja igaüks peab selle all silmas ise asja. Isegi selle sõna kasutusele tooja Jüri Raidla teeb pidevalt avaldusi, et ta on õnnetu, et keegi ei saa aru, mida siis mõeldakse, kui öeldakse "riigireform". Mina püüan seda sõna vältida, sest kui me ei lepi kokku selles, mis see sisu on, siis on nii, nagu oli vene muinasjutus, mida ma lapsepõlves lugesin, kus peategelasele anti võimatuna tunduv ülesanne, mis oli sõnastatud nii, et mine sinna, ei tea kuhu, ja too seda, ei tea mida.

Teisest küljest ei meeldi mulle ka see, mis toimub selle sõna "riigireform" ümber. Nõukogude ajal tekkis eesti keelde üks veider sõna "kammajaa". See tuli ühest laulust, mida Nõukogude sõdurid tihti laulsid. Selle sõna tähendus on "närviline, tõmblev, sihitu, lärmakas, mitte kellelegi oluliselt vajalik tegevus". Selline kammajaa käib praegu selle riigireformi ümber.

Kui ma mõtlen selle asja sisu peale, siis ma ei tea, mis sellest lõpuks saab, aga praeguseks on juba kindel, et ka selle tegevusliini juures on kõige edukamad olnud selle tegevusvõimaluse kurjasti ärakasutajad. Nemad on olnud edukad ja riigireformi varjunime all on Eesti riigi ja rahva käest varastatud või, ütleme, eelarve kaudu kasutusele võetud ilmselt kümneid miljoneid eurosid. On loodud eraldi asutusi "riigireformiga" tegelemiseks ja peaaegu kõik riigiasutused on pandud tootma

kõikvõimalikke fantaasiaid, kuidas asjad võiksid olla teistmoodi, kui nad on praegu. Ja kõik kantslerid ja ministrid on aru saanud, et see on üks väheseid võimalusi, kuidas on võimalik oma valitsemisalale raha juurde saada.

Ma palun lisaiega!

12:57 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun! Kolm minutit juurde.

12:57 Jüri Adams

Koostatakse niisuguseid plaane, mida minu noores põlves – vähemalt Venemaal, kus ma mõne aja õppisin – nimetati mitšurinluseks. Selliseid riigikorralduslikke plaane saab ära tunda selle järgi, et sinna, kus on kungas või mägi, tuleks kaevata org ning org tuleks täis ajada ja rajada selle asemele kungas. Nii et seda sorti asjad. Need ei olnud üldsegi juhuslikud asjad, sest Nõukogude Liidu sisemine võimuvõitlus käis just niisuguste plaanide kaudu. Seda oli ka Eestis. Kutsuti ellu tuleviku kujundamise või reformimise, plaanide koostamise teaduslikke asutusi ja neid kasutati võimuvõitluse vahendina. Eesti on selles mõttes taas üsna samasse olukorda jõudnud. Võib-olla kõige olulisem on see, et nii on hävimas meie rahva kindlustunne meie oma riigi olemasolu suhtes. Riigi kvaliteedi üks selgeid tunnuseid on see (kui see õnnestub), et riigikorralduse põhielemente ei muudeta mitme põlvkonna vältel. See annab nendele rahvastele, kellel niisugune riik on, hoopis teise arusaama, kui on nendel rahvastel, kelle riik on väga noor või väga pillutatud, nagu meie riik. Nõukogude Liidu lõpu ajal oli meil siin vaja revolutsioonilisi ümberkorraldusi. Mingil hetkel oleks Eestis pidanud tekkima poliitiline kokkulepe, et need lõpetatakse ja võetakse suund püsivale riigile, mitte pidevalt riigikorraldust muutva riigi jätkumisele. Seda ei juhtunud ja tulemuseks on see, et need asjad, mis olid vajalikud 1990. aastatel, jätkuvad praegu mõttetute karikatuuridena ja veel ilusa sildi all.

Räägime nüüd tõsistest asjadest. Tõsine asi on see, et olulised muutused meie riigis on vajalikud peamiselt kahel põhjusel. Üks on see, et meil on toimunud rahvastiku ümberpaiknemine: Tallinnas ja Harjumaal on palju inimesi, suur osa meie kaasmaalasi on välismaal ja paljud Eesti osad on jäänud elanikest üsna tühjaks. Need asjad annavad põhjuse tõelisteks muutusteks. Ma ei ütle, et need peaksid reformi nime kandma.

Teine probleem on see, et meie ellu on tulnud internet ja see annab mitmesuguseid võimalusi, mis varem ei olnud kujuteldavad. Näiteks kuulsin ühel justiitsametnike hiljutisel koosolekul, et seal arutati võimalust pidada kohtuistungit nii, et kolm sellest osa võtvat kohtunikku asuvad füüsiliselt Eesti eri paikades. Need on ka asjad, mis on vajalikud. Nende asjadega soovitan tegeleda. Muuga, eriti mis puutub põhiseaduse muutmise ideedesse, soovitan mitte tegeleda. 1997. aastal, kui sai valmis põhiseaduse suur revisjon, lisati sinna lõppu 100 muutmissetpanekut koostajatelt ja ekspertidelt. Mis te arvate, kui mitut neist vahepealsete aastate jooksul on üritatud täita? Vastus on muidugi, et mitte ühtegi. Jõudu!

13:01 Aseesimees Enn Eesmaa

Peeter Ernits.

13:01 Peeter Ernits

Hea juhataja ja vähesed kolleegid! Hea seegi, et praegusel hetkel ei pea viie minutiga piirduma, nii et palun juba ette lisaiega! Oleme loonud siin kaks probleemkomisjoni: rahvastiku- ja riigireformikomisjoni. Tegelikult jätkuks juttu väga palju kõigil, aga esimese komisjoni mõte on, et lapsi tuleb rohkem teha, ja teise puhul on see mõte, et suu tuleb seki järgi seada, elada vastavalt oma võimetele.

Siin oli mitmeid huvitavaid ettekandeid. Näiteks ütles õiguskantsler Madise, et meie juhime Eesti riiki ja mida me siin saalis teeme. Aga teine ettekandja Rein Taagepera ütles, et me oleme kummitemplid ja muutume veelgi rohkem kummitempliks, sest eelnõud tulevad valitsusest ja meie asi on heakskiit peale lüüa. Küsimusele, kas see on hea, jättis professor vastamata.

Rein Taagepera ütles, et Euroopa Liidus olles on meil kaks võimalust: kas Euroopa Liit laguneb või muutub föderatsiooniks ja Eestist saab samasugune osariik nagu tema armas California. Mis on osariigi pädevus? Osaline autonoomia ja oma suveräänsuse jagamine föderaalvalitsusega. Osariigil on olemas oma kodakondsus ja elanikud on ka föderatsiooni kodanikud, nii et korraga topelt. Osariigil on oma

konstitutsioon ja riigil samuti. Ja mis oleks siis meie pädevus, kui me osariigiks muutuksime? Kord, haridus, tervishoid, transport, aga mitte välispoliitika ja paljud muud asjad.

Tõsi, Euroopa Liidul on olemas oma lipp, raha ja veel üht-teist, oma põhiseadust veel ei ole, aga suund on igal juhul sinnapoole. Presidendid Meri ja Ilves olid samamoodi föderatsiooniusele nagu lugupeetud professor Taagepera. President Rützel on rääkinud ja räägib jätkuvalt rahvusriikide ühendusest. See on mulle palju sümpaatsem. Aga kuidas tagada sellistes oludes meie põhiseaduse preambulis olev väide, et eesti kultuur ja keel jätkuks läbi aegade? Kuidas on Ameerika Ühendriikides Californias? Eesti keel ei ole ju see teema. Ma arvan, et lugupeetud professoril oli küll suurepärase ettekanne, aga see võrdlus ei ole kohane. Eestil ei ole vaja saada mingisuguse föderatsiooni osariigiks.

Milline on reaalsus? Reaalsus on tõesti see, et Eesti on väike, paindlik ja armas, ta on hästi edukas olnud, aga teha on tegelikult väga-väga palju. Kui ma küsisin lugupeetud õiguskantslerilt, miks peaministri kui riigi tegevjuhi palk on väiksem kui Maanteeameti ja Veeteede Ameti peadirektori palk – nemad tegelevad veeteede ja maanteedega –, rääkimata muidugi Eesti Panga presidendist ja veel mitmest ametnikust, siis ta ütles, et see on meie teha. See on meie, kummitemplite teha ja meie, kummitemplid, aktsepteerime seda tänase päevani, et peaministri, riigi tegevjuhi, presidendi, kelle vastutus on mõõtmatu, palganumbris see vastutus kuidagi ei kajastu. Õeldakse, et ametnikud on korrupsioonialtid ja see hoiab neid äkki tagasi. Kuulge, tulge mõistusele! Aga kui me oleme tõepoolest kummitemplid, siis nii ongi: lööme heakskiidu peale, koogutame ja ütleme yes.

Teha on väga palju. Praegu ootavad inimesed Tartus ja seal ümbruses, mis saab tselluloositehasest. Rail Balticust ma ei hakka rääkimagi. Lootus, et niimoodi see asi ei lähe, on küll kadunud, aga väga paljudel siiski mitte. Väike asi: veelindude tapatalgud, mille vastu korjati ka palju allkirju, aga me tuleme välja eelnõuga, et päevalimiiti ei kehtestata, vaid loeme Itaalia ja teistele välismaa jahimeestele ette kümme punkti, nad annavad allkirja ja lasevad püssid käiku. Neid asju on väga-väga palju.

Me ei saa rahvahääletusele panna eelnõusid, sest kui need tagasi lükatakse, siis tuleb meil, kummitemplite kogul, tagasi astuda. Kolleeg Adams ütles, et põhiseadust ei maksa näppida. Mina arvan, et maksab küll näppida. Näiteks võiks põhiseaduse § 105 lõike 4 siiski sealt ära korjata, st selle, et kui eelnõu, mis on rahvahääletusele pandud, tagasi lükatakse, siis peame meie laiali minema. No kuulge, rahval peab olema palju suurem osa, ei ole vaja mitte mängida ja öelda, et tehke ettepanekuid, me teeme jääkeldri ja jälle vaikselt tasalülitame. Nii et tegelikult peaks põhiseadust näppima küll, võib-olla mitte liiga palju, aga mõnes kohas.

Seadusloomest. Justiitsminister Reinsalu on rääkinud ka meile siin, et ühelt poolt me oleme kaitsetud Euroopast tulevate seaduseelnõude laviini ees, aga teiselt poolt tegeleme siin asendustegevusega. Paljude kooskõlastuste või seaduste ettevalmistamise korral on analüüsid tegemata. Vähe sellest, meie koosseis, mille aeg järgmisel kevadel läbi saab, on enamikku eelnõusid kolm korda ümber teinud. See ei näita just kõige paremat kvaliteeti.

Aga ega meil tegelikult vastutust ka ei ole. Kahjuks on niimoodi. Kui tööinimene toodab praaki, siis saab ta õige varsti ülemuselt kinga. Kui inimene ei käi tööl, teeb tööluuse, siis juhtub temaga sama asi.

Meiega seda tegelikult ei juhtu. Aga kui me oleme kummitemplid ja oleme sellega nõus, siis laseme edasi! Mina ei ole sellega nõus. Eesti riik on väga tore, armas, edukas, aga siin on väga-väga palju teha. Kas see on just riigireform – see sõna mulle ei meeldi –, aga teha tuleks väga-väga palju. Eelkõige tuleks lapsi teha, eelkõige tuleks armastada, et rohkem naisi oleks nõus rohkem lapsi saama. Aga nad ei ole nõus. Nagu ma eelmine kord siin rääkisin, nad ei ole nõus, kuna nad ei tunne, et nende kõrval oleks kindel tugi. Valdavalt peetakse silmas meid, mehi. Aitäh tähelepanu eest!

13:08 Aseesimees Enn Eesmaa

Andres Metsoja.

13:08 Andres Metsoja

Head kolleegid! Lugupeetud eelkõnelejad! Minagi tänan selle riigiuuenduse arutelu eest. Tõepoolest, Eesti riik vajab seda. Lubage mul aga oma mõttelõnga alustada ühe ütlusega. Ma palun vabandust kõigilt õpetajatelt, kui neid siin saalis või istungit kuulamas on, sest see ei ole kindlasti mõeldud norivalt, aga ometi ütleb see üsna palju reformimise kohta. See kõlab nii: "Hariduse uuendamine on nagu surnuaia kolimine, seesolijad ei aita eriti kaasa."

Meil on riigis mitmes valdkonnas probleeme ja need probleemid ei kao ajaga, need lihtsalt teatud situatsioonides muutuvad. Aga mulle tundub, et Eesti riigis me oleme ikkagi ühe väga olulise asjaga

hakkama saanud ja see on just nimelt haridusreform. Härra Jaak Aaviksoo on küll saalist lahkunud, aga temal oli selles juhina, vedajana, ministrina väga suur roll. Riik, kes suudab reformida kõige konservatiivsemat valdkonda ehk haridust, suudab teha palju enamat.

Aga oma mõttekäigus näen ma kolme olulist pügalat Eesti riigireformi, riigiuuenduse kontekstis. Üks neist on Euroopa, teine kohalik omavalitsus ja tema roll ning kolmas tegelikult riigisisene eri seaduspügalate kuritarvitust.

Euroopa kontekstis tuleb peatuda direktiividel. Keskkonnakomisjoni liikmena võin ma väga selgelt öelda, et Eesti üks suuremaid probleeme seisneb Euroopa Liidu direktiivide ülevõtmises. Me teeme seda minu arvates rohmakalt, me ei ole välja kujundanud selget seisukohta, mida me tahame. Selge peaks see olema juba siis, kui me läheme laua taha läbi rääkima, hiljem võib direktiive kohandada olla ülimalt keeruline. See tekitab tegelikult bürokraatiat, ka inimeste, ettevõtjate heitumist, sest sellega kaasnevad kulud ja tekib üsna palju segadust.

Teine teema, millest täna siin ka on räägitud, puudutab väga selgelt kohalikku omavalitsust ja selle olemust. Jah, tõepoolest, me oleme justkui haldusreformi teinud, aga sellest sisust me siiani tegelikult rääkinud ei ole. Ja see on väga kurb. Olles olnud ise omavalitsusjuht ja täites ka praegu Pärnu Linnavolikogu esimehe rolli, näen ma ikka ja jälle, kuidas keskvalitsus ja kohalik võim mitte ei kasva kokku, vaid ikka lahku. See on Eesti riigis suur probleem selles mõttes, et me kaugeneme kodanikust ja muutume kodanikule vähem arusaadavaks. Võib rääkida teenustest ja kõigest muust, aga võib-olla kõige parem või otse öeldes kõige halvem näide, mis minu arvates on praegu töös, puudutab transpordivaldkonda, kus riik on kõige kõrgemal tasemel kutsunud seaduse abil ellu ühistranspordikeskused, aga me võtame ministri tasemel valikuvabaduse ära. Ehk me mängime näilisust. Sellist tegevust ei saa kuidagi tolereerida. Vastuküsimus on, kas me siis tõepoolest selleks, et seda valdkonda paremini, usaldusväärsemalt ja subsidiaarsusprintsipi kasutades korraldada, peame siin, selles parlamendisaalis algatama seaduseelnõu, et anda iseotsustusõigus kohaliku omavalitsuse tasemele, nende loodud ühisasutusele.

Sellised probleemid ongi need päriselu probleemid. Kõiki muid suuri mõtteid kuni põhiseaduse muutmiseni võib ellu viia, aga ma usun, et elus tegelikult on nii, et omanikud saavad aru, et seda riiki on võimalik ikkagi juhtida hästi valitud juhtidega, kes teavad, mida nad teevad ja kelle heaks nad iga päev töötavad. Nii et ma usun, et siin saalis me räägime riigireformist ja riigiuuendusest ikka ja jälle, aga tehkem kõigepealt kõik endast sõltuv, siis on ka juttu vähem. Aitäh!

13:13 Aseesimees Enn Eesmaa

Igor Gräzin.

13:14 Igor Gräzin

Lugupeetud juhataja, külalised ja kolleegid! Põhjus, miks ma siia tuln, on see. Ma lihtsalt panustan sellesse arutellusesse, sest jõe piinlik oleks, kui see asi nüüd kümne minuti pärast ära lõppeks, sest siis me saaksime aru, et tegemist ei ole ei olulise, ei tähtsusega ega ka küsimusega.

Riigireform. Asi on selles, et me ajame segi kaks asja. Me ei pane tähele, kas me kirjutame need sõnad "riik" ja "reform" kokku või lahku. Need on absoluutselt kaks ise asja, mis omavahel otseselt kokku ei puutu.

Alustame riigi reformist, lahku kirjutatuna. See tähendab, kas me tahame reformida Eesti riiki. Siis on vaja esitada küsimus, kas riik oma praeguselt vormilt vastab meie soovidele ja vajadustele. Minu arvates ei ole see automaatselt selge. Esimene liigutus on äärmiselt lihtne: presidendi institutsiooni kohene likvideerimine. Ma olen väga tänulik ka praegusele presidendile, kes päev päeva kõrval tõestab mitte ainult selle institutsiooni mittevajalikkust, vaid paiguti ka kahjulikkust, tehes Eesti riigi seisukohalt kahtlasi avaldusi, nagu viimasel ajal Moskva suunas, Eestile rahaliste kohustuste võtmine jne, nii et tõepoolest tahaks karjatada, kas vait enam ei saagi olla. Niisiis, alustame presidendi institutsiooni likvideerimisest.

Nüüd edasi, Riigikogu liikmete arv. Arv võib tõepoolest olla väiksem, aga see arv peaks olema siis tasakaalustatud, jagades Riigikogu kahte kotta, näiteks 80 : 40. 80 liiget kuuluksid professionaalsesse alamkotta ja 40 kuuluksid aeg-ajalt koos käivasse ülemkotta koos kõigi siit tulenevate funktsioonidega. Kui aktiveet oleks alamkojas, siis ülemkoda oleks konservatiivne ja tagasihoidev jõud, nii nagu see on Poolas, USA-s ja teistes kahekojalise parlamendiga riikides ja, muide, Prantsusmaalgi, kus küll kodade arv on võrdne.

Edasi, riiki muutes peaks tekitama sellise olukorra, et ei ole mitte ühtegi riigiinstitutsiooni, mida isegi teoreetiliselt mitte keegi ei kontrolli, nagu on seda praegu Eesti Vabariigi prokuratuur. Prokuratuuri üle ei tee järelevalvet mitte keegi. Formaalselt on distsiplinaarjärelevalve justiitsministri ülesanne, kes on siin kahel korral avalikult teatanud, et tema seda vastutust rakendada ei julge. Täpselt sedasama ütles justiitsministrina ka Rein Lang, öeldes, et prokuröri distsiplinaarvastutusele võtmine on justiitsministri enesetapp Eesti Ekspressi silmis.

Nüüd edasi, vahekorrad Brüsseliga. Jällegi pole asi klaar, sest kaitseklausel ei ole töötanud. Eesti läks sujuvalt EFSF-ist üle ESM-i, kusjuures ESM kui institutsioon on selgelt vastuolus nende tingimustega, mille alusel me Brüsselisse läksime. Teiste sõnadega, me peame teadma, et me oleme ise Brüsseli-vastasest kaitsest loobunud.

Need on need teemad, kui "riigi reform" on kaks sõna. Kui "riigireform" on üks sõna, siis on see reform riigi sees. Kõige olulisem reform, mis mulle tundub ...

Kas ma saan natuke aega juurde küsida?

13:17 Aseesimees Enn Eesmaa

Kolm minutit juurde.

13:17 Igor Gräzin

Riigireform riigi sees tähendab seda, et me muudame oma mõtlemist. Me ei räägi enam rahvastikust, kontingendist ja millestki muust taolisest, vaid me hakkame rääkima inimestest. Üks raudseid argumente, mida Elron, Eesti Energia ja sünnitusmajad toovad, on see, et ei ole piisavalt inimesi, selleks et ... See tähendab, nad mõtlevad statistika ja kontingendi põhjal ega saa aru, et 10 sünnitajat Valgas on riiklikult seisukohalt olulisemad kui 10 000 sünnitajat Tallinnas ja et üks sünnitus Valgas peabki maksma 10, 15 ja 20 korda rohkem ja ka selle ühe inimese pärast tuleb sünnitusosakond lahti hoida. See on Eesti riigi olemus. Me jätame sageli rõhutamata, et ka kiriklikul traditsioonil on tähtsus. Ma tuletan teile meelde, et kirikus ei ole inimesed ega rahvastikuregistrid, vaid seal on hingekiri, ja inimese, eriti lahkunu kohta öeldakse hellitavalt "hingekiri", aga mitte "kadunu", kes Lätist siia kremeerimisele sõites kadunuks jäi.

Me räägime väga palju SKT-st, millel tegelikult ei ole absoluutselt mingit tähtsust. SKT on tibia suurem või tibia väiksem – *so what*, kui inimesed õnnetud on. Soome ei ole mitte SKT riik, vaid Soome on inimeste ja hingede riik, sh kirikuriik. Kirik aitab Soomes saada nii maailma kõige jõukamaks riigiks kui ka võita talvesõja. Sekulaarne Eesti valitsus 1939.–1940. aastal ei mõelnud isegi korraks, et mis oleks, kui ohverdaks enda. See mõte ei tulnud pähe ei Laidonerile ega Pätsule.

Omaette inimõigus – tehnoterror. E-riik ei ole vahend, vaid e-riik on omaette eesmärk. E-riik on loodud itimeeste jaoks, kes pealegi ei ole veel eriti kompetentsed, nagu me näeme nüüd ID-kaardi kasutamise ja kõige muuga seoses. Kui me siinsamaski peame andma digiallkirja, siis tegelikult on ju ikkagi niimoodi, et kaks tüdrukut, need sümpaatsed kaksikud, peavad alt üles tulema, aitama ja siis nad imestavad, kes on sellise süsteemi loonud. Lõpuks jõuame me ikkagi sinnani, et ainus võimalus arvuti käivitada, õieti taaskäivitada, on ta seinast välja tõmmata nagu triikraud. Üleminek digiteleviseioonile tähendas seda, et analoogteleviseiooni "Aktuaalne kaamera" kadus ära ning selle asemele on ilmunud slaidisõu, pealegi veel värelev. Teiste sõnadega, riigisiselt puudub absoluutselt igasugune mehhanism, mis kaitseks meid tehnilise progressi terrori eest. See tähendab seda, et kõik meie IT-lahendused ja e-lahendused jne on viletsad. Nad on halvad, nad ei tööta, sest nad elavad ainult riigi armust. Kui oleks võimalus digiallkirja asemel anda tavaline normaalne allkiri, kes see hull siis oleks, kes selle digiallkirja peale välja läheks! Kusjuures pärast seda, kui sa oled selle ära andnud, siis sa pead ju helistama tavalise traadiga telefoniga, et küsida, kas jõudis kohale või ei jõudnud, sest muidu kolme päeva pärast selgub, et sul on ikkagi midagi deklareerimata.

Ja viimaseks. Me peaks tegema tegelikult midagi ka iseendaga siin, Riigikoguga. Mulle lihtsalt tulid meelde paar-kolm niisugust kiiret asja. Mul on üks ettepanek. See on siis kolmanda taseme reform: Riigikogu võiks töötada iga päev kell 9–17, minu ettepanek oleks, et kell 13–14 on lõuna, laupäev ja pühapäev on vabad ning Riigikogu liikmel on õigus rahulikult oma puhkust kasutada. Ei ole revolutsiooni ja venelased ei ole Sinimägede all. See hüsteeriline rahvarinde mängimine Riigikogus, kus alati on kusagil vaenlane ja keegi ründab teletorni, on eemalt vaadates lihtsalt koomiline. Teine asi, me peaks muutuma selliseks, kes arutab asju tõsiselt. Olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutamiseks on eraldatud kolm tundi, kusjuures me raiskame oma aja ära, nagu me kõik aru saame, sest me ei võta ise

ka seda täna teab kui tõsiselt või isegi kui võtame, siis ausalt öeldes on see liiga suur jutupuhumine läinud igavaks ja ära tüüdanud. Vähemalt olen ma nüüd panustanud sellesse, et me edaspidi saaksime öelda, et me arutasime seda neli tundi. Aitäh!

13:22 Aseesimees Enn Eesmaa

Aivar Kokk.

13:22 Aivar Kokk

Hea juhataja! Head kolleegid! Head ettekandjad! Kuulates nii tänaseid ettekandeid kui ka kõiki emotsionaalseid sõnavõtte, sai selgeks, et ühe sõna alla, sõna "riigireform" alla mahub kõik, seinast seinast, ühest äärest teise. Igaüks räägib just täpselt sellest, mis tema arvates on see kõige olulisem ja kus koha pealt tema arvates king kõige rohkem pigistab.

Ma arvan, et ükskõik, millest me siin räägime, me peaksime mõtlema ainult ühele asjale: et kõike, mida me siin teeme, me peaksime tegema Eesti inimeste heaks. Kõik muu seal ümber on ka ainult selleks. Tihti me unustame selle. Ma mäletan sajandi algust, kui maameestel oli ainult üks hirm: et inimesed lähevad Tallinnasse. Siin istuvad arvasid ka, et kõik tulevad Tallinnasse. Aga kõik me eksisime. Tegelikult inimesed ei tulnud mitte Tallinnasse, vaid sõitsid siit edasi, kõigepealt läksid Põhjamaadesse ja sealt veel kaugemale. Seal tekkis see esimene küsimärk, millele oleks pidanud kõige rohkem tähelepanu pöörama. Meie tublid inimesed läksid kuhugi mujale tööd tegema ja makse maksma. Ühel hetkel me märkasime, et päris suur seltskond, kes olid tublid maksumaksjad, olid meie ühiskonnast kadunud. Aga kas meie siin saalis seda ikkagi märkasime? Mina arvan ja kardan ja ka numbriliselt saab seda tõestada, et tegelikult ei märganud. Riigiaparaat kasvas ikka edasi. Kui me nüüd vaatame, kui palju meie riigis on maksumaksjaid, siis me saame vastuseks 600 000 – 650 000. Kui me vaatame, kui palju on meil maksumaksja raha eest ülalpeetavaid ametnikke, sh oleme ka meie, siis see hulk läheneb juba ühele neljandikule maksumaksjate arvust.

Me arutasime ka riigireformi komisjonis, kui laialt ja kui täpselt peaks riigireformiga edasi minema ja kas peaksid ka mõõdikud olema. Saime nii üht- kui ka teistpidi arvamusi, kuid kuskil peaks ju mõõdik olema. Ei ole võimalik, et maksukoormus kasvab taevasse ja ühel hetkel vaadatakse, kas meile meeldib siin või mitte, ja minnakse kusagile mujale, kus, tundub, elu on ilusam ja rohelisem ja särasilmsem. Igor siin pakkus, et olgu kaks koda. Ma soovitan kõigil Inglismaale minna, meie parlamendi seltskond käis seal. Nädala pärast tulime tagasi ja selgus, et meil on ikka tunduvalt parem kui neil. Kui lähed puhkuseraisile, siis on kuskil kaugel hea, aga kui sa seal pikemalt pead elama, siis on selge, et seal on täpselt samamoodi omad rõõmud ja arusaamad.

Meist räägitakse kui kummitemplist. Võiks võtta ikkagi selge seisukoha, et bürokraatiat tuleb vähendada. Kõigepealt lepime kokku, et ametnikkonna ülemine piir pannakse kuskil paika ja sellest üle ei minda, ja me ei hakka n-ö ametnikke vähendama selliselt, nagu kaks aastat tagasi tehti, kui võeti 3% vähemaks. Keda me siis koondasime? Me koondasime suurhaiglate köögipersonali, kes olid enne haiglate nimekirjas, siis ei pidanud käibemaksu maksma, me tegime seal erafirmad ning toidule ja kõigele tulid omad maksud juurde. Selle võrra me kulutame lihtsalt haigekassa raha rohkem. Ega siis teenus saamata ei saa jääda, ainult teenuse hind muutus.

Selle asemel vaataks ikka üle selle sajandi esimese viie, kuue või seitsme aasta jooksul kasvanud seltskonna ...

Palun kolm minutit juurde!

13:26 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun! Kolm minutit juurde.

13:26 Aivar Kokk

... seal võiks väga selgelt kokku hoida. Võiks alustada siitsamast saalist. Kui me arvame, et meid peab siin nii palju olema, siis võib-olla peabki, aga võib-olla peaks olema teistmoodi, et Riigikogu liikmeid oleks vähem, aga neil oleksid abilised või nõunikud või kuidas keegi neid nimetab, et tööviljakus oleks midagi muud ja seda tööd tehtaks ka pikemalt.

Me püüame kõiki asju jagada, nagu öeldakse, riigisektoris, aga me võiksime ikka väga julgelt vaadata ettevõtjate, kogukondade ja vabaühenduste poole. Väga paljud asjad võiks anda n-ö allapoole. Nad teeksid seda tööd väga hästi ning tihti tunduvalt kvaliteetsemalt ja väiksema raha eest.

Me peaksime suured hirmud ära kaotama. Me räägime siin pidevalt tasakaalus eelarvest ja kõigest muust, aga kui lapsed kooli lõpetavad ja korteri ostavad, siis nad võtavad kõik laenu. Siis on see kõik normaalne, aga kui Eesti riik tahaks võtta laenu oma infrastruktuuri parandamiseks, siis see tundub tabuna. Pärnu mees ootab, millal neljarealine tee jõuab Pärnusse, mina ootan, millal neljarealine tee jõuab Tartusse, ja Narva mees ootab, millal neljarealine tee jõuab Narvasse. Ja siis me äkki räägime mingist Rail Balticust, millest me keegi aru ei saa. Meile pakutakse, et teeme 12 või 15 miljardi euro eest Helsingi ja Tallinna vahel tunneli valmis. Iga majandusnimene saab aru, et kui Soomes on majanduse tase neli korda kõrgem kui meil, siis ühendatud anumate seaduse tõttu oleks esimese viie aasta pärast see suhe juba 1 : 2, mitte 1 : 4, ja kümne aasta pärast oleks tasakaal selline, nagu me soovime. Need on need kohad, millele tuleks rohkem mõelda. Ei ole vaja karta seda, et me oma infrastruktuuri korda teeme. Kui me saaksime Tartust 40 minutiga Tallinnasse ja siit 20 minutiga Helsingisse, siis ei oleks enam vahet, kus elada ja kus töötada. Rääkimata sellest, et meil on olemas e-riik, e-võimalused ja kaugtöövõimalused tänases mõistes, äpisüsteemid homses mõistes jne. Kindlasti on oluline, et riik vaataks üle oma kulutused juhtimisele ja teistpidi leiaks võimalused rajada kiiremaid ühendusi. Tänu nendele oleks meie konkurentsivõime tunduvalt parem ja tulevik palju helgem. Ma soovin teile kõigile, et te mõtleks rahulikult ja et kõik ettepanekud, mis täna siin saalis olid, saaksid läbi arutatud ja jõuaksid ühel hetkel uuesti siia laua peale. Järgmine kord, kui see arutelu on, siis, nagu Igor ütles, võiks see olla natuke pikem. Võiks olla ette nähtud nii pikk aeg, et saalis ei oleks enam kaks esinejat ja mõned Riigikogu liikmed, vaid see arutelu oleks tuline, võib-olla võiks olla ka tomatite ja mädamunadega loopimist, aga tulemus oleks see, et me ka midagi ära teeksime, mitte see, et tulevad jälle seadused, mille tegemisel nagu mõtet ei ole. Me võiksime teha esimese kokkuleppe, et iga uus seadus tühistab kaks vana seadust. Siis, ma arvan, me oleksime juba suure tulemuse saanud. Aitäh teile!

13:30 Aseesimees Enn Eesmaa

Rohkem kõnesoove ei ole, sulgen läbirääkimised. Ühtlasi lõpetan selle teema arutelu vähemalt tänasel istungil. Kohtume homme kell 13.

Istungi lõpp kell 13.30.